

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет філології

Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему: «Лексичні діалектизми у гуцульських приповідках, прислів'ях,
прокляттях та коломийках (на матеріалі книг Романа Киселюка «Єзик не має
слабости», «Повні бесаги мудрости»)

Виконала: студентка II курсу,
групи Узмф-22
спеціальності 035 Філологія.
035.01 Українська мова та література
Маринець В. В.

Керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Ґрещук В. В.

Рецензент – доктор філологічних наук,
професор Піхманець Р. В.

Івано-Франківськ – 2023 р.

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена дослідженню лексичних діалектизмів у гуцульських приповідках, прислів'ях, прокляттях і коломийках (за книгами Романа Киселюка «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости»).

У теоретичному розділі дослідження визначено зміст поняття «українська діалектна лексика», особливості її класифікації та чинники формування, серед яких виокремлено екстралінгвістичні та внутрішньомовні. Проаналізовано роль діалектизмів у фольклорних текстах. З'ясовано особливості і значення фольклорних збірників Романа Киселюка «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» для сучасного мовознавства.

У практичному розділі дослідження сформовано тематичні групи діалектизмів у гуцульському фольклорі на матеріалі збірників Романа Киселюка «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости», які розділено на шість сфер: сфера природного середовища, сфера побуту, назви осіб, сфера фізіології, сфера культури, сфера людської діяльності. Проаналізовано фонетичні, словотвірні й морфологічні особливості діалектизмів. Визначено функції діалектних лексем у гуцульських приповідках, прислів'ях, прокльонах і коломийках, зокрема проілюстровано прикладами номінативно-пізнавальну, експресивну, функцію індивідуалізації персонажів, забезпечення художньої переконливості та етнографічної достовірності, типізації мови персонажів і збагачення літературної мови. З'ясовано роль діалектизмів у мові фольклору як символів мислення і буття гуцулів.

SUMMARY

The diploma work is devoted to the study of lexical dialecticisms in Hutsul bywords, proverbs, curses and kolomyikas (based on the books “Language has no weakness” and “Full bags of wisdom” by Roman Kyseliuk).

In the theoretical section of the study, the content of the concept “Ukrainian dialect vocabulary”, the peculiarities of its classification and the factors of its formation are defined, among which extralinguistic and intralinguistic ones are distinguished. The role of dialectics in folklore texts is analyzed. The peculiarities and significance of books “Language has no weakness” and “Full bags of wisdom” by Roman Kyseliuk for modern linguistics have been clarified.

In the practical section of the study, thematic groups of dialectics in Hutsul folklore, based on the books “Language has no weakness” and “Full bags of wisdom” by Roman Kyseliuk, were formed, which are divided into six spheres: the sphere of the natural environment, the sphere of everyday life, the names of persons, the sphere of physiology, the sphere of culture, the sphere of human activity. Phonetic, word-forming and morphological features of dialectics are analyzed. The functions of dialect lexemes in Hutsul bywords, proverbs, curses and kolomyikas are determined, in particular, the nominative-cognitive and expressive functions, the function of individualizing characters, ensuring artistic persuasiveness and ethnographic authenticity, typifying the language of characters, and enriching the literary language are illustrated with examples. The role of dialectics in the language of folklore as symbols of Hutsul thinking and being has been clarified.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.1 Українська діалектна лексика: зміст поняття, особливості формування та класифікація.....	9
1.2 Діалектні елементи у текстах фольклору	14
1.3 Фольклорні збірники Романа Киселюка: особливості укладання і їхнє значення для сучасного мовознавства	17
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. ДІАЛЕКТИЗМИ В ГУЦУЛЬСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ.....	23
2.1 Особливості діалектизмів у збірниках Романа Киселюка	23
2.1.1 Власне лексичні діалектизми.....	23
2.1.2 Фонетичні, словотвірні та граматичні особливості діалектизмів.....	46
2.2 Функціональне навантаження діалектизмів у збірниках Романа Киселюка	58
2.3 Діалектизми в мові фольклору як символи мислення і буття гуцулів	62
Висновки до розділу 2	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	76

ВСТУП

Сучасна українська мова багата на різноманітні говори, кожен з яких має свої особливості. Природно, що письменники як носії цієї мови зумисно або несвідомо постійно використовують діалектизми у своїх художніх творах, які додають тексту особливий колорит та автентичність, роблячи його більш живим та реалістичним. Вони можуть відтворювати мовні особливості певного регіону або соціокультурної групи. Автор може використовувати діалектизми для підкреслення особливостей персонажів. Вживання конкретних мовних форм вказує на соціальний статус, етнічне походження, освіту чи інші аспекти характеру. Крім того, діалектизми в художній мові можуть слугувати засобом експресії та виразності. Вони передають емоції, акцентують настрій або навіть викликають певні асоціації у читачів. Автор може використовувати діалектизми для створення іронії або гумору, особливо якщо персонажі використовують мову, яка відрізняється від загальноприйнятої чи нормативної. Відтак, діалектизми відіграють важливу роль у мові класичної і сучасної української літератури.

Фольклор як початкова стадія розвитку художньої літератури є набором певних культурних кодів української нації, тому використання діалектизмів у прислів'ях, приказках і народних піснях є невід'ємним елементом їхнього функціонування. Вивчення особливостей говорів у кращих зразках усної народної творчості дозволяє зберегти та зрозуміти традиції певних регіонів чи спільнот. Окрім того, мова фольклору відображає особливу вимову звуків, використання лексики та граматичних конструкцій, які вже можуть бути застарілими в сучасній мові. Дослідження діалектних особливостей у фольклорних текстах дозволяє декодувати ці зв'язки з нормативним варіантом мови в перспективі його історичного розвитку, простежити еволюцію мовних форм. Діалектизми у текстах усної народної творчості можуть бути ключовим елементом у визначенні ідентичності та самосвідомості певної етнічної

спільноти. Усе це визначає **актуальність** дослідження діалектизмів у книгах Романа Киселюка «Єзик не має слабости», «Повні бесаги мудрости».

Об'єкт дослідження – гуцульські приповідки, прислів'я, прокляття та коломийки.

Предмет – лексичні діалектизми в гуцульських приповідках, прислів'ях, прокляттях і коломийках (на матеріалі книг Романа Киселюка «Єзик не має слабости», «Повні бесаги мудрости»).

Матеріалом дослідження стали збірники «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка.

Мета роботи – дослідити особливості діалектної лексики в гуцульському фольклорі за матеріалами книг Романа Киселюка..

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

а) визначити зміст поняття, особливості класифікації та формування української діалектної лексики;

б) дослідити роль діалектизмів у фольклорних текстах;

в) з'ясувати особливості і значення фольклорних збірників Романа Киселюка «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» для сучасного мовознавства;

г) сформуванати тематичні групи діалектизмів у гуцульському фольклорі, кращі зразки якого вміщені у збірниках Романа Киселюка;

г) проаналізувати фонетичні, словотвірні й морфологічні особливості діалектизмів у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка;

д) дослідити функції діалектизмів у гуцульських приповідках, прислів'ях, прокляттях і коломийках;

е) визначити роль діалектизмів у мові фольклору як символів мислення і буття гуцулів.

Під час здійснення дослідження було застосовано такі **методи**: *аналіз та синтез* інформації допоміг сформуванати теоретико-методологічну базу дослідження; *описовий і класифікаційний методи* були використані для

дослідження значення й групування гуцульських діалектизмів, уміщених у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка; *функціональний метод* допоміг з'ясувати роль діалектизмів у гуцульському фольклорі.

Аналіз досліджень. За останні роки українське мовознавство значно просунулося у вивченні різних структурних рівнів українських говорів. Серед найвідоміших дослідників українських діалектів варто відзначити таких авторів, як: І. Гороф'янюк, П. Гриценко, Василь і Валентина Ґрещуки, Г. Кобирилка, Н. Коваленко, Я. Рігер, І. Сабадош, Т. Ястремська, Н. Коваленко та ін.). Теоретичною основою нашого дослідження стала монографія сучасних українських мовознавців Василя й Валентини Ґрещуків «Діалектне слово в тексті та словнику», яка вийшла друком у 2015 році, а також різноманітні статті дослідників, присвячені аналізу діалектизмів у художній мові та світогляді гуцулів.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше в українському мовознавстві проаналізовано лексичні діалектизми в гуцульських приповідках, прислів'ях, прокльонах і коломийках, вміщених у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка.

Практичне значення роботи визначається тим, що результати дослідження можна використовувати для написання конспектів лекцій, практичних і семінарських занять, посібників і підручників із теми, присвяченої вивченню гуцульського діалекту. Сформована картотека може стати матеріалом для укладання діалектних словників, а також для розробки практичних вправ для школярів під час вивчення особливостей діалектних лексем на уроках з української мови та літератури.

Апробація і публікації. Результати дослідження було апробовано на звітній науковій студентській конференції Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Деякі положення дослідження висвітлено в 2 публікаціях:

1. Маринець В. Тематичні групи лексичних діалектизмів у гуцульських приповідках, прислів'ях, прокляттях і коломийках (на матеріалі книг Романа Киселюка «Єзик не має слабости», «Повні бесаги мудрости»). *Освітнянське слово*. 2023. № 12–13. С. 4–5. URL: https://ippo.if.ua/images/stories/Osvitjanske_slovo/12-13_23.pdf

2. Маринець В. Діалектизми у мові фольклору як символи мислення і буття гуцулів (на матеріалі збірників «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка). *Студентський філологічний вісник*. 2023. № 6.

Структура і обсяг дослідження. Робота містить вступ, два розділи, висновки до кожного з розділів, загальні висновки і список використаних джерел, який налічує 75 позицій. Загальний обсяг роботи – 75 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Українська діалектна лексика: зміст поняття, особливості формування та класифікація

Українська діалектна лексика – це слова і вирази, які характерні для певних регіональних говорів, або діалектів, які використовуються в окремих регіонах України. Діалекти в Україні мають багато спільних рис з українською літературною мовою (нормативною), але також відрізняються своєю лексикою, фонетикою та граматиною. Український мовознавець Василь Грещук у статті «Чинники формування діалектної лексики» наголошує, що структурно діалектна лексика не є однорідною. На думку дослідника, у ній необхідно розрізняти щонайменше дві групи діалектних слів: *лексичні*, або протиставні (співвідносні), та *етнографічні*, або непротиставні (неспіввідносні) [39, с. 3]. Відтак, групу лексичних (протиставних, співвідносних) діалектних слів складають ті, які мають нормативні літературні відповідники в українській мові. А до групи етнографічних (непротиставних, неспіввідносних) діалектних слів мовознавець зараховує ті діалектизми, які «*позначають реалії і поняття матеріальної й духовної культури певної етнографічної групи чи кількох споріднених груп, обмежені ареалом, що приблизно збігається з ареалом діалекту або групи споріднених діалектів*» [39, с. 4]. Однак, в обох випадках діалектна лексика є результатом довгого і складного історичного процесу формування, що відбувався внаслідок різних впливів.

Сучасні мовознавці поділяють діалектні одиниці української мови на три основні діалектні групи (наріччя): *північне, південно-східне та південно-західне*. Вони, у свою чергу, поділяються на діалекти (говори) [4]. Південно-східне наріччя (на якому ґрунтується національний мовний стандарт) представляє історично найбільш автентичний різновид мови. Його два північні діалекти – це середньонаддніпряньський говір, центром якого є Київ, Біла

Церква, Черкаси та Полтава, а також Слобожанський говір, власне Суми, Харків, Ізюм і Старобільськ. Південний, або степовий говір, територіально продуктивний у нижньому басейні Дніпра, Донецьку та Криму, є, по суті, колоніальним різновидом української мови, занесеної на землі, які раніше були населені тюркомовними народами.

Три північні діалекти, західнополіський говір Берестейщини, Холмщини, Пінщини, Ковельщини та Луцька; середньополіський говір (Рівне, Сарни та Овруч); і східнополіський говір Чернігова, Ніжина та Глухова позначені тісними зв'язками з білоруською мовою. Сім південно-західних діалектів, які позначені спільними особливостями з польською мовою, є волинський говір (територія поширення: Сокаль, Дубно, Збараж, Житомир та Козятин); подільський говір (територія поширення: Хмельницький, Вінниця, Кам'янець-Подільський, Умань); наддністрянський говір (територія поширення: Львів, Самбір, Дрогобич, Тернопіль, Івано-Франківськ); лемківський говір (територія поширення: західні райони Закарпатської області, південно-східна частина Польщі); бойківський говір (територія поширення: Болехів, Надвірна, Долина, Рожнятів); гуцульський говір (територія поширення: Кути, Рахів); та покутсько-буковинський говір, поширений у Коломийському та Чернівецькому районах. Дискусійною, однак, є проблема статусу русинського діалекту. У той час, як офіційна точка зору лінгвістів в Україні полягає в тому, що русинський, або карпато-русинський говір є частиною південно-західного наріччя, деякі славісти схильні трактувати його як самостійну східнослов'янську мову, а не як різновид власне української мови [60].

Хоча за своєю основною структурою українська мова є цілком окремою слов'янською мовою, її географічне положення між двома сусідами, Польщею та Росією, кожна з яких у різний час прагнула поглинути український народ політично та культурно, означало, що її внутрішній розвиток ніколи не міг бути незалежним від модифікаційного тиску польської та російської. Вплив польського та російського суперстратів на словниковий запас українців не був ідентичним. Правомірним видається стверджувати, що польський культурний

імперіалізм (який фактично тривав на заході України до 1944 році) мав менш травматичний вплив на історію української мови та її діалектів, ніж російський імперіалізм. Дійсно, аристократичні польські гнобителі українського народу в Галичині та Поділлі були зацікавлені в тому, щоб селянство залишалося україномовним, неписьменним і, отже, політично пасивним. Це, на нашу думку, є причиною ширшого розмаїття діалектної лексики на заході України. Царська Росія, навпаки, вважала українську мову лише «малоросійським» діалектом «великоросійської мови», і доля всіх носіїв української мови була поступово асимільована до «справжньої» російської мовної норми [68]. Отже, *історичний чинник* такого формування є чи не найвагомим фактором виникнення і розмаїття української діалектної лексики.

Формування діалектної лексики виникає й через інші різноманітні фактори, які формують мову в певному регіоні. Так мовознавець Василь Ґрещук серед екстралінгвальних констатує важливість *географічного чинника* у формуванні української діалектної лексики [39, с. 4]. Географічне положення регіону визначає природні, кліматичні та інші умови, які впливають на культурні та лінгвістичні особливості його мешканців. Мовознавець Василь Ґрещук зазначає, що *«географічні об'єкти, важливіші в життєдіяльності людини, в процесі їхньої вербалізації зазнають більшої деталізації, ніж ті самі об'єкти в інших географічних умовах, де вони не такі важливі в житті людей»* [39, с. 4]. Так, наприклад, виняткову роль у житті мешканців Карпат відіграють гори, тому, окрім загальної назви гора, вони також часто використовують різні діалектні лексеми на позначення її характеристик (висока, стрімка, полого тощо). На противагу цьому, дослідник звертає увагу на діалектну лексику степової України, де лексема «гора» і всі пов'язані з нею діалектизми не є актуальними для життя мешканців. Натомість Василь Ґрещук наголошує, що тут є більш актуальними діалектні лексеми для позначення особливостей місцевого ландшафту, як-от: в *бабана* 'піщаний острівець на мілині'; *камка* 'морська трава'; *пукал* 'грязь на дні соляних озер' та інші [39, с. 5].

Ще одним екстралінгвальним аспектом, який впливає на виникнення і формування діалектної лексики у регіоні, є *соціокультурний чинник*, який частково пов'язаний із географічним. Цю думку, зокрема, висловлює мовознавець Василь Ґрещук, який переконаний, що культивування того чи іншого виду діяльності визначається не в останню чергу і географічним положенням. Так, наприклад, у жителів гірських місцевостей популярним родом діяльності є випасання худоби. Це неминує стимулює активні процеси найменування, які репрезентують культуру відгінного високогірного пастухування. Зокрема, Василь Ґрещук виділяє такі діалектні лексеми, як-от: *бабана* знев. 'стара вівця чи корова, яка не дає приплоду'; *бербеничник* 'шнур, яким бербениці прив'язують до коня'; *биреш* 'пастух волів' тощо. На противагу цьому, у регіонах Подністров'я найбільш популярним видом діяльності є риболовля, яка і визначає основну тематичну групу діалектної лексики цього регіону, наприклад: *авчик* 'рибалка, що ловить рибу "авочними" сітками'; *бродяк* 'рибальська снасть, виготовлена на зразок невода, але значно менша', *густер* 'дрібна риба, здебільшого ласкира' тощо [39, с. 6]. Важливо також зазначити, що такі назви, тематично пов'язані з риболовлею, не зазнали активного використання в інших регіонах України.

Іншим аспектом соціокультурного чинника як важливого для продукування діалектизмів є культурні та релігійні традиції регіону. Вони можуть вплинути у вживанні специфічної лексики, пов'язаної з обрядами, святами та релігійними установами. Так, мовознавець Василь Ґрещук наводить приклад з весільною обрядовістю, зазначаючи: «*Обдаровування молодих скрізь є невід'ємним етапом весільного обряду, проте лише на Гуцульщині він має назву повниця. Цим словом у гуцульському говорі позначають ще й атрибут цього дійства – великий різьблений таріль із чаркою горілки (частунок для того, хто дає дарунок)*» [39, с. 8]. Окрім того, культурні та релігійні традиції впливають на харчову культуру, а це в свою чергу може відобразитися на лексиці мовного регіону.

Серед внутрішньомовних чинників розвитку діалектної лексики мовознавець Василь Грещук виділяє **фонетичні зміни** та **діалектний словотвір**.

Зміна вимови нормативних слів може вплинути на виникнення діалектизмів, які є словами або виразами, характерними для певного регіонального діалекту. Цей процес часто називають фонетичною асиміляцією або фонетичною адаптацією. Зміна вимови нормативного слова є настільки важливою в процесі формування діалектної лексики, що під дією діалектних фонетичних закономірностей, деякі літературні слова змінюються до невпізнаваності, переходячи до категорії українських діалектизмів. Так, наприклад, мовознавець Василь Грещук зазначає, що в говірках південно-західного наріччя наявна лексема *терка*, в якій без аналізу діалектних особливостей цього мовного регіону (перехід голосного [а] в [е] після м'яких приголосних; перехід приголосних [д'] [т'] у задньоязикові [г'], [к'] перед голосними переднього ряду), важко побачити зв'язок із літературним відповідником *дірка* [39, с. 10].

Одним із найважливіших джерел формування діалектної лексики, на думку мовознавця Василя Грещука, є **діалектний словотвір**. Діалектний словотвір – це процес утворення нових слів або слів зі специфічними лексичними та граматичними особливостями в межах конкретного діалекту. Цей процес може включати морфологічні способи словотвору, серед яких найпродуктивнішим є суфіксальний спосіб, зокрема утворення нових діалектизмів за допомогою суфікса *-ар(ь)* (*бучарь, гужварь, веретарь, дошкарь, дротарь*) [39, с. 11–12]. Як бачимо з наведених прикладів, твірною основою таких діалектизмів слугує назва предмета або знаряддя праці. Окрім того, продуктивними також є неморфологічні способи словотворення, зокрема лексико-семантичний.

Отже, формування діалектної лексики, яка може бути дуже різноманітною, є складним процесом. Діалекти відображають унікальність та ідентичність кожного регіону та його мешканців.

1.2 Діалектні елементи в текстах фольклору

Фольклор – це комплекс традиційних народних творів, які передаються з покоління в покоління в межах певної культурної або етнічної спільноти [17]. Це можуть бути усні чи письмові твори, як-от: народні пісні, казки, легенди, приказки, обрядові тексти, різноманітні віршовані форми, розповіді та інші види народної творчості. Фольклор відіграє важливу роль у культурному житті й спадщині різних народів і є джерелом для вивчення традицій та історії різних спільнот.

Вивчення фольклору має важливе місце в діалектології, яка є галуззю лінгвістики, що досліджує регіональні мовні варіації. Відтак, під час дослідження усної народної творчості вчені-діалектологи можуть зосереджувати свою увагу на лексичному та фразеологічному аналізі [3; 5; 21; 24; 26]. Іншим аспектом діалектологічних досліджень текстів фольклору є фонетичний аналіз. Записи виконання народних пісень або розповідей можуть бути використані для аналізу відмінностей звукової вимови у різних регіонах [9; 10; 26]. Оскільки діалекти можуть мати власні морфологічні та синтаксичні особливості, окрема група діалектологічних досліджень присвячена вивченню граматики текстів усної народної творчості [9; 23; 26]. Фольклор також допомагає досліджувати культурні та історичні аспекти регіональних спільнот, що впливають на мовні особливості [8; 5; 15; 71]. Вивчення усної народної творчості в контексті діалектології дозволяє розширити наше розуміння регіональних мовних варіацій та виявити зв'язки між мовою та культурою різних регіонів України.

Важливим аспектом у дослідженні діалектизмів є з'ясування їхньої ролі та функцій у художній літературі. Зокрема, Василь і Валентина Грещуки у своїй монографії «Діалектне слово в тексті і словнику» зазначають, що у дослідженні використання говору в текстах художньої мови актуальним є встановлення онтологічних сегментів, для називання яких недостатньо однолексемних ресурсів нормативної мови. Це вимагає художньо вмотивованого залучення

відповідних однолексемних діалектизмів або громіздких описових конструкцій. Це дає змогу виділити такі сфери буття, а в їх межах – артефакти та поняття, діалектне найменування є необхідними для української художньої мови [43, с. 61]. Українські письменники постійно використовують у своїх художніх текстах регіональні діалектизми. Однак, вони можуть робити це зумисно або ж несвідомо. Сучасні мовознавці наводять ознаки такого протиставлення: мовці можуть розрізняти літературну мову й діалект або ж ці дві категорії функціонують у їх свідомості як генетично споріднені. Наприклад, сучасний гуцульський поет Василь Шкурган так описує своє перше знайомство зі словом «наріччя» в одному з інтерв'ю: «Слово “наріччя” я почув колись у старших класах. Не знав, вибачте, що то був діалект. Я знав, що це наша мова...» [62]. Однак, здебільшого носії усвідомлюють різницю між своїм діалектом і літературною мовою, а також іншими мовами. Відповідно, вони перемикають коди в залежності від ситуації спілкування.

Окрім зміни мовних кодів, використання діалектизмів в українських художніх творах може виникати з низки інших причин, наприклад:

1. **Створення реалістичності й автентичність художнього твору:** діалектизми можуть додавати автентичності тексту, особливо якщо персонажі функціонують в конкретному регіоні чи мовному середовищі. Вони сприяють більшому рівню реалізму у представленні мови героїв.

2. **Характеризація персонажів:** використання діалектизмів може слугувати для характеристики персонажів. Наприклад, лексеми, які застосовує герой, можуть розкрити його соціальний статус, регіональне походження, освіту чи інші важливі аспекти особистості.

3. **Специфіка діалогів:** діалектизми допомагають авторам передати розмовний характер під час діалогів між персонажами. Використання діалектних одиниць може зробити мовлення героїв більш природним та динамічними.

4. **Локалізація подій:** вживання мовних особливостей конкретного регіону допомагає локалізувати події та відобразити регіональні особливості

конкретного мовного середовища (особливо важливий цей аспект видається під час художнього моделювання дійсності обраної мовної спільноти, наприклад гуцулів).

5. **Інтертекстуальні зв'язки:** деякі діалектизми можуть бути використані як посилання на культурні або історичні асоціації, роблячи твір більш багатограним і цікавим для читача (це, зокрема, стосується слов'янських міфів у літературних творах, особливо, коли мова йде про опис світогляду гуцулів).

Діалектизми у художній літературі виступають чинником творчої свободи. Автори можуть вільно використовувати специфічні лексеми для досягнення різноманітних літературних ефектів, включаючи гумор, сарказм, драматизм і т. д. Хоча діалектизми можуть додавати твору художньої літератури виразності, їх використання вимагає уважної обробки й збалансованості. Письменники повинні бути обережні, щоб не перевантажити текст діалектними елементами, які можуть бути важкими для розуміння читача або порушувати зв'язність мовної структури твору.

Фольклорні тексти як початкова стадія розвитку словесного мистецтва є найкращими художньо оформленими репрезентантами способу мислення і буття народу, оскільки ці короткі вислови не тільки відображають здатність людської спільноти *«відбирати, осмислювати й викладати найтипівіші явища природи, суспільного життя, праці й побуту»* [48, с. 227], а й зберігають духовний зв'язок поколінь. Отже, аналіз діалектизмів, вміщених у фольклорних текстах, дасть змогу скласти цілісну картину дослідження гуцульського діалекту в художній мові.

Діалектні елементи можуть бути присутніми в різних жанрах фольклору, як-от: народні пісні, казки, легенди, приказки, розповіді та інші види народної творчості. Особливості діалекту в текстах усної народної творчості функціонують на різних мовних рівнях:

1. **Фонетичні особливості:** вимова певних звуків і слів відрізняється в різних діалектах, що може відобразитися у фольклорних текстах графічно.

Наприклад, діалектна вимова певних приголосних або голосних, позначена асиміляційними процесами в конкретних мовних регіонах.

2. **Словотвірні й морфологічні особливості:** оскільки діалекти мають власні граматичні особливості, а діалектний словотвір є одним із найпродуктивніших чинників їх поповнення, такі регіональні новотвори можуть відображатися і в текстах усної народної творчості. Прикладами цього явища є графічно відображена різниця в закінченнях слів, формах дієслів чи інших морфологічних особливостях, відмінних від нормативних.

3. **Лексичні особливості:** фольклорні тексти можуть містити слова та вирази, які вживаються тільки в певному регіоні або мають специфічне значення для етнічної спільноти. Наприклад, діалектизми для найменування побутових предметів, тварин чи рослин.

4. **Ідіоми та вирази:** діалекти мають власні ідіоми та фразеологізми, які можуть траплятися в текстах усної народної творчості та бути важливими для розуміння їх значення. Окрему групу в цьому контексті складають прислів'я і приказки з елементами регіональних діалектів.

5. **Синтаксичні особливості:** специфічний порядок слів у прислів'ях, приказках, казках, піснях тощо може бути позначений діалектними впливами, які відіграють особливу роль у трактуванні фольклорних текстів та визначенні їхнього походження.

Діалектні елементи додають фольклорним творам ознак автентичності та віддзеркалюють культурну й регіональну специфіку українського народу, який створив ці тексти. Вони також створюють атмосферу, наповнюють зразки усної народної творчості живими діалогами та експлікують тісний зв'язок з мовною і культурною свідомістю народу. Усе це робить тексти фольклору важливим і цікавим джерелом для мовознавчих (діалектологічних) досліджень.

1.3 Фольклорні збірники Романа Киселюка: особливості укладання і їхнє значення для сучасного мовознавства

Фольклорні збірники – це збірки народних творів, таких як народні пісні, казки, легенди, приказки, розповіді, які були зібрані та документовані дослідниками-фольклористами. Збірники текстів усної народної творчості мають на меті збереження та дослідження традиційної народної культури, мови та мистецтва. Вони дозволяють зберегти усну і писемну творчість, яка передається з покоління в покоління. Фольклорні збірки часто містять релігійні тексти, міфи та легенди, які розкривають вірування та космологію народів.

Фольклористи та етнографи використовують збірки текстів усної народної творчості для вивчення та аналізу різних аспектів культури, включаючи історичні, літературні, етнографічні, релігійні та інші. Окрім того, фольклорні тексти у збірках можуть бути важливим об'єктом для лінгвістичних досліджень. Вони дозволяють вивчати мовні особливості, як-от діалектизми, архаїзми та інші мовні варіації. Отже, фольклорні збірки грають важливу роль у вивченні культурної різноманітності та спадщини різних народів і етнічних груп. Вони допомагають розкрити унікальність і багатогранність народної творчості та зберегти її для майбутніх поколінь.

Фольклорні збірники Романа Киселюка «Єзик не має слабости» (2020 р.) і «Повні бесаги мудрости» (2022 р.) є яскравим прикладом поширення діалектних одиниць в українському фольклорі. Тематичні групи діалектизмів, представлені у збірниках гуцульських приповідок, прислів'їв, прокльонів і коломийок Романа Киселюка, охоплюють практично усі сфери буття гуцулів, репрезентують особливості їхнього світогляду, звичаїв та обрядів. Вони визначають аспекти гуцульського світогляду та відіграють важливу роль для розуміння української культури загалом та гуцульської зокрема.

Укладання фольклорних збірників – це складний процес, який вимагає збору, систематизації та документування текстів народної творчості. Фольклорні збірники Романа Киселюка включають гуцульські прислів'я, приказки, приповідки, прокльони і коломийки. Відтак, увесь процес створення таких збірників можемо умовно поділити на 6 етапів:

1. **Збір матеріалу.** Перший етап – це збір фольклорного матеріалу. Він включає в себе відвідування сіл і спілкування з місцевими жителями, записи їхніх оповідей, пісень і традицій. Цей процес, за словами Романа Киселюка, тривав близько 50 років.

2. **Каталогізація і класифікація.** Після збору матеріалу, його необхідно організувати. Він може бути класифікований за жанрами, темами, регіонами тощо. У фольклорних збірниках Романа Киселюка тексти усної народної творчості структуровані за алфавітом (автор орієнтується на початкову літеру фольклорного твору). Осібно виділено гуцульські коломийки, які теж структуровані в алфавітному порядку відповідно до першої літери у тексті.

3. **Укладання словника.** Фольклорний матеріал часто потребує окремого трактування, особливо якщо він супроводжується застосуванням діалектизмів. Короткий словничок термінів укладений Романом Киселюком у вигляді виносок до своїх збірників наприкінці кожної сторінки. Однак, тут варто зазначити, що сформований автором діалектологічний словник не є повним, оскільки значення великої кількості діалектизмів, які функціонують у гуцульських приказках, прислів'ях, приповідках, прокльонах і коломийках, не декларовано.

4. **Редагування та дизайн:** після підготовки матеріалу його потрібно ретельно відкоректувати та оформити у вигляді збірника. Цей процес включає в себе виправлення помилок, вибір шрифту та дизайн обкладинки.

5. **Видавництво і розповсюдження:** фольклорні збірники Романа Киселюка видані у формі книги та запропоновані для фізичного придбання примірника. Нашими зусиллями було також сформовано електронний варіант для бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

6. **Зберігання і архівування:** фольклорні матеріали потрібно зберігати та архівувати для подальшого використання та дослідження.

Окрему увагу варто приділити діалектному словнику, наявному в збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка, який представлений у вигляді виносок до тексту. Передовсім, хочемо зазначити, що укладання діалектних словників є важливою складовою мовознавчого дослідження і сприяє збереженню та документуванню лексики і особливостей діалектів. Процес укладання словника діалектизмів Романом Киселюком умовно можна поділити на 8 етапів:

1. **Збір матеріалу.** Перший крок, як і у випадку зі збірником фольклорних текстів, становить збір матеріалу. На основі занотованих текстів гуцульських приповідок, прислів'їв, прокльонів і коломийок, автор визначає діалектизми, які відіграють вагоме значення в розумінні усної народної творчості в її гуцульському варіанті. Для з'ясування семантики діалектизмів, як відомо, Роман Киселюк послуговувався власними знаннями, а також поясненнями місцевих жителів.

2. **Каталогізація і класифікація.** Зібрані діалектизми потрібно організувати. Роман Киселюк формує їх так: словоформа – пояснення. Іноді бачимо уточнення щодо регіонів використання або специфічних значень.

3. **Транскрипція і фонетична позначка:** діалектна вимова часто відрізняється від стандартної мови, тому Роман Киселюк у своїх фольклорних збірниках «Повні бесаги мудрости» і «Єзик не має слабости» зберігає фонетичний принцип правопису під час графічного відтворення діалектизмів.

4. **Визначення значень:** важливо декодувати семантику слів та виразів в межах конкретного діалекту. Деякі лексеми можуть мати інші значення, ніж в стандартній мові. Роман Киселюк у своєму словнику відображає ці аспекти. Він детально пояснює значення паспортизованого діалектизму, регіон його вживання тощо.

5. **Діалектні граматичні особливості:** діалектні словники також можуть містити граматичні особливості, які відрізняються від стандартної мови. Так, Роман Киселюк у своїх виносках також відображає ці аспекти гуцульського діалекту.

6. *Пояснення та коментарі*: до окремих слів чи фраз можуть додаватися пояснення та коментарі, які трактують їх походження, історію та культурний контекст. Як уже згадувалося, у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка наявні пояснення щодо географічних районів використання діалектизму, простежено різницю значень та культурні феномени.

Загалом, фольклорні збірники «Єзик не має слабости» та «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка мають важливе значення для українського мовознавства з кількох причин. По-перше, ці етнографічні збірники допомагають зберегти та документувати мовну спадщину гуцульського мовного регіону України. Вони містять тексти, слова та вирази, які використовуються в мові горян, що відображає живий характер української мови загалом й української діалектної лексики зокрема. Окрім того, фольклорні збірники Романа Киселюка надають можливість досліджувати лексику та граматику гуцульського говору. Лінгвісти можуть вивчати, які слова вживаються в конкретному мовному середовищі, які граматичні особливості має діалектна мова, як значення діалектизмів впливає на формування світогляду гуцулів. Окрім того, збірники Романа Киселюка «Єзик не має слабости» та «Повні бесаги мудрости» відображають культурні та історичні аспекти гуцульської України. Вивчення фольклорних зразків, представлених у книгах, допоможе зрозуміти традиції, звичаї та спосіб життя мешканців Карпат. У перспективі вони також можуть стати джерелом натхнення для письменників, поетів і митців. Елементи фольклору часто відображаються в літературі та мистецтві як частина національної спадщини.

Отже, фольклорні тексти залишаються важливим джерелом для сучасних лінгвістів, які досліджують різні аспекти мови та культури. Вони допомагають аналізувати явища сучасної мови та її еволюцію. Збір, аналіз і документування фольклору важливі для збереження мовної та культурної різноманітності України. Дослідження сучасних етнографічних збірок Романа Киселюка

«Єзик не має слабости» та «Повні бесаги мудрости» у цьому контексті видається необхідним та перспективним.

Висновки до розділу 1

У першому розділі визначено зміст поняття українська діалектна лексика, досліджено особливості її різновидів (лексичні та етнографічні діалектизми). Визначено, що українська діалектна лексика має усталену класифікацію, яка передбачає наявність трьох наріч (південно-західного, південно-східного та північного), в межах яких декларують низку говорів. Досліджено також чинники формування української діалектної лексики, серед яких визначаємо екстралінгвальні та внутрішньомовні.

Окрема увага приділена аналізу діалектних одиниць в мові художньої літератури, зокрема у фольклорних текстах як репрезентантах колективної свідомості. Відтак, у царині усної народної творчості діалекти можуть виявлятися на усіх мовних рівнях і використовуються з метою декларування локальних, культурних та мовних відмінностей їхніх авторів. Фольклорні збірники Романа Киселюка «Єзик не має слабости» та «Повні бесаги мудрости» визначено як важливі об'єкти дослідження української діалектної лексики у текстах усної народної творчості.

РОЗДІЛ 2

ДІАЛЕКТИЗМИ В ГУЦУЛЬСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ

2.1 Особливості діалектизмів у збірниках Романа Киселюка

Роман Киселюк – письменник і краєзнавець, родом із селища Делятин Надвірнянського району, автор двох книг гуцульських приповідок, прислів'їв, замовлянь, прокльонів і коломийок, зібраних упродовж п'ятдесяти років – «Єзик не має слабости» (2020 р.) та «Повні бесаги мудрости» (2022 р.). Пильну увагу дослідників звертають на себе вже самі назви збірників, у яких Роман Киселюк використовує фонетичні та лексичні особливості гуцульського діалекту. Тут натрапляємо на фонетичний варіант літературного слова *язик* → *єзик*, де спостерігаємо типову фонетичну особливість гуцульського діалекту, а саме перехід звука [а] в [е] після м'якого приголосного; закінчення -и в родовому відмінну іменників замість -і як типова морфологічна характеристика, а також на лексичний діалектизм (етнографізм) *бесаги* 'дві торби, з'єднані між собою, які носять перекинутими через плече'. Відтак навіть самі назви збірників констатують наявність великої кількості діалектних слів у гуцульському фольклорі. Загалом обидві книги містять понад 8000 одиниць, які автор розглядає як символи мислення та буття гуцулів.

2.1.1 Власне лексичні діалектизми

У монографії «Діалектне слово у тексті і словнику» Василь і Валентина Грещуки зазначають, що основними сферами, які зумовлюють і стимулюють значне використання гуцульських діалектизмів художньою мовою, є *побут, виробнича діяльність, культура, людина* [43, с. 61–62], кожна з яких характеризується певними репрезентативними групами лексики. Проаналізувавши етнографічні матеріали, вміщені у збірниках «Єзик не має слабости» та «Повні бесаги мудрости», можемо виділити такі тематичні групи

лексичних діалектизмів й етнографізмів у гуцульських приповідках, прислів'ях, прокляттях і коломийках.

I. Зі сфери природного середовища:

1. Назви топографічних об'єктів, репрезентовані в збірниках Романа Киселюка, здебільшого представлені лексичними діалектизмами, як-от: *верхь* 'гора': Гуцул гуцула за три *верхи* видит [49, с. 43]; *А по верхах*, Янцю, тонковітер стриже. Добре загорнісі, бо сі застудиш [50, с. 11]; *бердо* 'прірва, урвище': Шос си підбочила, ек полукіпок над *бердом* [49, с. 212]; *видолинок* 'невелика уголовина': Нічо так гуцула не тішит ек Прут, шо йде *по видалинках* [49, с. 144]; *головиці* 'джерело': Стікаймося бреччики-любчики з гір, ек *головиці* з нір [49, с. 172]; *З головиці* побулькиє водиці, аби «жаждащому» напится [50, с. 114]; *грунь* 'вершина гори; непокритий лісом невеликий пагорб, пасовище': Василю-гранатилю, гейби знесеш всі біди з *груне* і під Василе спалиш й себе не ославиш [49, с. 21]; *кичура* 'безліса гора, перевал': Нічо так нетежко, ек бути *під кичуров* на старість самому – заговориш з вітром, загавкаєш з псом, завиєш з вовком [49, с. 144]. *жбир* 'ущелина': Єк Гадишиному у пьинці шос перемикає, то від него жінка у *жбирі* тікає [50, с. 90].

Натрапляємо в збірниках Романа Киселюка й на етнографізми як назви топографічний об'єктів. Гуцули як мешканці гірської місцевості мають великий арсенал діалектних лексем, які є специфічними назвами, що включають семантику особливостей описуваного топоніма, як-от, наприклад, діалектизм *зарінок*, який має цілих два значення, для яких неможливо знайти однослівні відповідники в нормативній мові: 1) 'місце коло річки, устелене галькою': Легши, Никольцю, шос инше зробити, ек той камінь *на зарінку* коло Прута товчи і бити [50, с. 159]; 2) 'рівна місцина біля річки, поросла травою (місце проведення сільських забав)': Вуйко Ханів забув сусідку й *по зарінку* блендає [49, с. 36].

2. Метеорологічна гуцульська лексика, репрезентована у збірниках Романа Киселюка, теж здебільшого представлена за допомогою лексичних діалектизмів, як-от: *горіч* 'спека': Йва, така *горіч* надворі пече, шо вже коли з

псами не їдеться [49, с. 83]; *змрок* ‘сутінки, темрява’: Не підфастриговуйси, Миньку, до дівок, бо шибне те у *змрок* [49, с. 133]; *западь* ‘снігопад’: Єк в лютим Назаручці падала *западь*, то навіть вовки не доходили д’ її хаті [50, с. 89]. Однак, для вербалізації особливостей погоди у гуцульському діалекті існують й етнографізми, які здебільшого містять оцінку її якісного характеру, як-от, наприклад: *веремне* ‘гарна сонячна погода’: Не вібирай *веремне* – саме в хату вуглом гримне [49, с. 120]. Тоді як для опису негоди у збірниках Романа Киселюка функціонує діалектне дієслово *зафуджитанити* ‘про погану погоду’. Таке, Йваню, на дворі *зафуджитанило*, що видко на дев’ятнадцатого буськи снігу принесут [50, с. 250]. Отже, знову ж таки спостерігаємо застосування етнографізмів, які містять семантику метеорологічних особливостей, які увиразнюються в одному слові без додаткових прикметникових одиниць.

Як бачимо, діалектизми в метеорологічній гуцульській лексиці використовуються зазвичай з двох причин. По-перше, гуцульська термінологія виникла з урахуванням конкретних погодних умов, що характерні для гірських районів Карпат. Такі терміни відображають унікальні метеорологічні особливості цього регіону, що можуть відрізнятися від загальноживаних термінів. По-друге, гуцульські діалектизми в метеорологічній лексиці використовуються як частина спадковості та культурної спільноти. Вони відображають традиції, спосіб життя і сприйняття погоди в цій етнічній групі. Так, вживання діалектизмів у метеорологічній гуцульській лексиці, яка репрезентована в фольклорних елементах, вміщених у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка, є способом виразити унікальність метеорологічних умов цього регіону та зберегти культурні особливості гуцульського народу.

3. Для найменування рослин і грибів у фольклорних збірниках Романа Киселюка функціонують лише лексичні діалектизми, наприклад: *бриндушка* ‘крокус’: Зацвів, єк *бриндушка*, зато жінка посиніла, єк голубінка [49, с. 75]; *голубінка* ‘сироїжка їстівна’: Зацвів, єк *бриндушка*, зато жінка посиніла, єк *голубінка* [49, с. 75]; *дженджура* ‘тирлич жовтий’: Де, Митруню, в

горах цвіте *дженджура*, там не спроста Мисітура [50, с. 72]; *дресен* ‘гірчак’: Найбільший хосен, коли в полонині не росте *дресен* [49, с. 114]; *жереп* ‘ялівець’: Васи’, зра’ видко – пьений: єзиком мелькає, єк біда в *жерепі* [49, с. 20]; Нема в світі легких дров, всьо *джерепом* обвито [49, с. 128]. Цікавим у цій проєкції аналізу є діалектизм *здрєчий мак* ‘дикий мак’: Гірська пісна земле хіба дідьчий *здрєчий мак* зродит [49, с. 39]. Тут бачимо використання літературного відповідника родової назви рослини *мак*, однак для позначення її видових особливостей застосовується діалектизм *здрєчий*. Отже, у гуцульському фольклорі, висвітленому у збірниках Романа Киселюка, трапляються унікальні назви рослин та грибів, які можуть відрізнитися від стандартної ботанічної або мікологічної термінології. Деякі з цих номенів можуть бути пов’язані з легендами, міфами або специфічним способом сприйняття навколишньої дійсності гуцульською культурою.

4. Назви тварин і птахів також здебільшого репрезентовані за допомогою лексичних діалектизмів у фольклорних збірниках Романа Киселюка, наприклад: *бузько* ‘лелека’: В *бузьків* гнізд на кождім колі [49, с. 128]; *гадде* ‘змії’: В Піндиків обіч хати вже си *гадде* глотит, а не газде [49, с. 32]; *гертелиці* ‘довгоносик комірний’: *Гертелиці* у спіжарци чи у стодолі всьо зерно зьїст [50, с. 68]; *джубилиці* ‘турун’: Митрунько, а би *джубилиці* тьи їла, єк милайник в писок не лізе [50, с. 172]; *дик* ‘дикий кабан’: А Хньо гне ми бандигі, аж з Запустів вискакуют *дики* [50, с. 12]; *дробйита* ‘вівці’: Єк нема, Їва’, в стайни свиньитка і *дробйитка*, то й не тре’ еселі і коритка [50, с. 99]; *єрче* ‘ягня’: А я си, Гафійко, ні в чому не розкаюси, стою в угли, нічого в нікого не кльинчу, а в стайиньці блиє *єрче* і сам собі поплачу [50, с. 13]; *жовна* ‘дятел’ Обіцев гори, мости, а показав *жовнів* хвости [49, с. 146]. Як бачимо, гуцульський фольклор має власну систему назв тварин та птахів, яка може бути пов’язана з їхнім розповсюдженням в гірській місцевості, а також з власними міфами, легендами та уявленнями про світ.

5. Назви, пов’язані зі світовідчуттям гуцулів, здебільшого репрезентовані за допомогою діалектних прислівників. Вони представлені у

фольклорних збірниках Романа Киселюка такими співвідносними діалектизмами, як: *долів* ‘донизу’: Мнѣицьку, ек ті морвну, то впадеш *долів* кицков [50, с. 174]; *доста* ‘годі’: Абис дізнатисі, ек жиє каждая родина, *доста* подивитисі на одіж доньки чи сина [50, с. 15]; *зрозвидка* ‘із світанням’: Добрий газда, Йва’, несе дрива в хату завидка, бо береси *зрозвидка* [50, с. 81]; *зрані* (*спозаранє, зрані*) ‘вранці’: Аби шос накукувати, тре’ *зрані*, Йванку, вставати [49, с.10]; Бицкалихо, ти ізвіку непранка, дітиска обісрані ходет *спозаранє* [49, с.13]. Але *зраньї* їли лози, бо на то вни кози [50, с. 23]; *зчьиста* ‘часто’: Наказуют *зчьиста* не того, хто завинив, а того, хто не підпалив [49, с.116]. Іноді натрапляємо й на етнографізми, як-от: *довчьису* ‘раніше призначеного часу’. Абис тьи, Йва’, не *довчьису* засунули в землю! Відти ше ніхто не вернувси [50, с. 20].

II. Зі сфери побуту:

Передовсім варто зазначити, що діалектизми зі сфери побуту, вміщені в гуцульських фольклорних зразках у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні беаги мудрости» Романа Киселюка, мають велике значення з культурно-етнографічного погляду. Вони відображають унікальний спосіб життя, традиції та побут гуцулів. Саме тому, на нашу думку, сфера побуту репрезентована у гуцульських фольклорних збірниках Романа Киселюка за допомогою яскравих етнографізмів, а в порівнянні з вищеаналізованою сферою природи, ці тематичні групи містять значно менше лексичних діалектизмів.

1. Назви елементів одягу репрезентовані у збірниках Романа Киселюка здебільшого за допомогою етнографізмів, наприклад: *доламан* ‘довгополий із вузькими рукавами одяг: З льиха – дривака, а з мошка – хіба шо *доломан* [50, с. 115]; *капчури* ‘в’язані із різнокольорової вовни шкарпетки’: Бреччику, скидай *капчури*, бо з Грегота теплом тегне [49, с. 8]; *кацавайка* ‘вид утепленої куртки’: Йва’, а Мундзик на мороз вмер в стайиньці в сподньих і *кацавайци* [50, с. 136]; *кінтарь* ‘верхній шкіряний одяг без рукавів із вовною досередини’: Біда, ек в пустога газди на тілі нема *кінтарьи*, а вже на порозі зазирає зима [50, с. 32]. Тут також знаходимо етнографізми, які містять у собі

семантику матеріалу, з якого вони зроблені, наприклад: *гачі* ‘штани із домотканого сукна’: *Аби гачема* так кидало, ек громами в Петрівку [49, с. 5]; *сподні* ‘штани з фабричного сукна’: *Абис си, Йваню, був такий широкий та добрий, абис із тьи на старість не спадали сподні* [50, с. 17]. Етнографічні назви одягу в гуцульському фольклорі також можуть містити сему оцінки, як-от: *дранка* ‘стара подерта сорочка’: *Йдеш в поле зранку, про запас бери дранку*. [49, с.85]. Іноді етнографізми позначають одяг тільки конкретної статі, як-от, наприклад: *клапаня* ‘чоловіча зимова шапка, переважно хутрова’: *Нашо с, Мацьку, на очи натегнув клапаню, аби с світу не видів* [49, с. 119]; *запаска* ‘традиційний жіночий одяг, незшитий чотирикутний шмат грубої вовняної тканини із зав’язками на верхніх кутах’: *В нашої параски, Йваню, не така жьибьивска запаска* [50, с. 44].

Значно рідше натрапляємо на лексичні діалектизми для позначення елементів одягу, наприклад: *дуди* ‘манжети до сорочки’: *За вчорашні збитки тья, Йваню, ніц не буде: або пірвані гачі, або зношені дуди* [50, с. 121]; *камаші* ‘онучі’: *Оноцько дрив кілько напташив, аж тріски сипалиси з камашів* [50, с. 221]. Родове поняття *одяг* також позначається окремим діалектизмом у гуцульському фольклорі: *лудинє* ‘одяг’: *Старе лудинє під іродів підійде* [49, с. 171]. А, наприклад, для назви верхнього одягу існує одразу два діалектизми: *вбраньи* ‘верхній одяг’: *В когос, Мньицю, файне вбраньи, а Магдів – непране* [50, с. 42]; *вгортка* ‘верхній одяг’: *Вгортка, Нико’, йде не кожній дівці длицю, ек піст до смальцю* [50, с. 52].

Роль діалектних назв одягу в гуцульському фольклорі полягає у, по-перше, репрезентації культурних відтінків, оскільки такі номени відображають традиції та цінності гуцульського народу, створюють зв’язок між одягом та культурними аспектами, використовуючи унікальну лексику, яка є частиною спадщини. По-друге, такі діалектні назви відображають специфіку місцевого середовища, в якому живуть гуцули, їхні уявлення про певні предмети. По-третє, ці номени можуть бути пов’язані з конкретними традиціями, обрядами або святами, підкреслюючи важливість певного типу одягу в ритуалах чи

щоденному житті. Так, діалектні назви одягу у збірниках Романа Киселюка не лише ідентифікують конкретні предмети одягу, а й відображають глибинні культурні та історичні аспекти гуцулів як етнічної групи.

2. Найменування, пов'язані із житлом і господарством також здебільшого є етнографізмами. У збірниках Романа Киселюка натрапляємо на назви будівель, характерних для гуцульського господарства, наприклад: *зимарка* 'стайня, де взимку утримують худобу': *В зимарці* Хихонюк єгницу з єрчетами заледве відматулькав [49, с. 24]; *здебка* 'будівля, комора, що стоїть окремо': Три харчини для Ірини, а одна *здебка* для антипка [50, с. 281]; *ятка* 'легка будівля тимчасового користування для торгівлі': В тебе, Йоську, *в ятці* ціни ростут, єк на дріжджких [50, с. 47]. Кожна будівля, позначена окремим етнографізмом, має свої особливі характеристики, що робить їх назви затребуваними в гуцульському діалекті. Також у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» є назви предметів побуту, які часто використовуються гуцулами в господарстві, наприклад: *телевані-піч* 'широка піч': *Телевані-піч* на зиму зжере дрив, шо не спам'їтаєши [49, с. 45]; *тралі* 'залізні вила з чотирма зубами, які в основному, використовувалися для гною': Єк руки дбалі, то не бояться *тралей* [49, с. 65]; *маглівниці* 'дерев'яна ребриста пральна дошка, яка використовувалася також для прасування': Не держи камінь за пазухов, єк *маглівницю* при потоци [49, с. 122]. Цікаво, що окремі етнографізми функціонують навіть для позначення частин різних побутових предметів, наприклад: *дишель*, *голобля* 'жердина, прикріплена до передньої частини воза чи саней': Повертайте *дишлем* – повернут *голоблі* [49, с. 155]; *драбинєк* 'підвода, що має по боках драбини': Впав в зимі гачок, від полудне до ране *драбинєк* дров спалиш [49, с.31]; *заміт* 'дошки чи колоди, які слугують основою для стіни': Дерев'яні, Йва', сунці *в заміті* ліпші пустої цеглини. [50, с. 73]; У Васильи стодолице, а *по замітю* вітер свище [50, с. 283].

Присутні й назви частин приміщень, зокрема етнографізми, які позначають характерні для гуцульського господарства реалії. Наприклад, зими в горян доволі суворі, тому у збірниках Романа Киселюка натрапляємо на

етнографізми, пов'язані з утепленням будівель: *загата* 'зовнішнє утеплення хати соломою, кукурудзяним бадиллям тощо': *На загаті* стара льирва заголила цьоцю. / Абис пам'ять не втир'ив, жьидливий Оноцю [50, с. 324]; *згура* 'наліт від диму на стінах і стелі': Добру зимарку пізнаєш по *згурі* на стінах [50, с. 82]; *кагла* 'отвір у димоході із засувкою для збереження тепла': *Кяглу* затакай – не затакай, *кагла* – *каглов* – своє робит. [49, с.86]; Дурним Штеньом *каглу* затакати [50, с. 84].

Значно рідше серед найменувань, пов'язаних із житлом і господарством, у фольклорних збірниках Романа Киселюка функціонують лексичні діалектизми. Наприклад, для позначення самого поняття господарства натрапляємо одразу на два співвідносні діалектизми: *домарство* 'господарство': Єк стара Комарина *на домарстві*, то відразу набересси лиха [50, с. 101]; *осідок* 'господарство': Єк маєш, Дзюню, добрий *осідок* і вулий, то з тьи газда не гулий [50, с. 95]. Іноді лексичні діалектизми функціонують у гуцульському фольклорі для позначення предметів побуту, як-от: *дривака*, *дриво* 'поліно': З лыха – *дривака*, а з мошка – хіба шо доломан [50, с. 115]; Вгонь й той розуміє: сперва лиже скіпку, а потім *дриво* [49, с.30]; *жилізко* 'праска': Розпаливси, єк *жилізко* [49, с. 162]; *жіночі жнива* 'серп': Де ти так, дурню, руку розфаластив? Хіба лиш коли ліз до *жіночих жнив* [50, с. 255]. *кляпак* 'люшня': *Кляпак*, *кляпак*, але фіру держит [49, с.89]. Як бачимо, усі етнографізми цієї тематичної групи чітко пов'язані з життям і побутом, характерним для горян.

3. Назви кухонного приладдя в гуцульському фольклорі, вміщеному у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка, мають важливе значення як частина культурної спадщини цієї етнічної групи. Вони відображають унікальний підхід до кулінарії, традиційні методи готування та споживання їжі, а також підкреслюють унікальність гуцульської культури. Серед етнографізмів як назв кухонного приладдя можемо навести такі приклади: *колотівка* 'оброблений вершечок молодої ялини, прямий кінець якої використовують для перемішування кулеші, а інший, розгалужений, щоб

товкти відварену картоплю': Анна-Марія гойна дівка, ек штрамацька *колотівка* [49, с. 12]; *гілетка (гілета)* 'дерев'яна посудина для зерна та інших сипучих матеріалів': Завдавай *гілетку* по плечу й маєтку [49, с. 71]; *збанок* 'глекоподібний, зазвичай глиняний, посуд для води чи молока': То дурниці, шо *збанок* розбивсі, але ек обійшлоси, шо вухо ціле [50, с. 264].

Значно рідше натрапляємо на співвідносні діалектизми. Здебільшого вони використані для назв того приладдя, яке характерне не тільки для побуту горян, наприклад: *кохля* 'черпак, ополонник': Не можу терпіти, аби на ня дивилиси, ек кухар на *кохлю* [49, с. 131]; *кварта* 'горня': Тривка їда, Никольцю, то кулеші й *кварта* молока [50, с. 281]; *кілішок* 'чарка': Від *кілішка* з горівков, Нико', більше вмирає, аніж у воді потопає [50, с. 54].

Діалектні назви кухонного приладдя в збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» можуть вказувати на традиційні кулінарні прилади, які використовуються гуцулами, відображаючи стародавні методи готування та обробки їжі. Окрім того, ці номени мають свою унікальну семантику та репрезентують смакову культуру горян. Етнографізми й співвідносні лексичні діалектизми цієї тематичної групи можуть бути пов'язані з певними традиціями, святами або обрядами, де певні кухонні приладдя мають важливе значення. Отже, діалектні назви кухонного приладдя у збірниках гуцульського фольклору авторства Романа Киселюка не лише відображають предмети в кулінарному аспекті, а й зберігають та передають унікальні традиції, методи готування та споживання їжі у цій культурі.

4. Найменування їжі в гуцульських фольклорних збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка є не лише способом ідентифікації конкретних страв, а й мають глибоке культурне значення. Вони відображають традиційні кулінарні звичаї, смаки, вподобання та культурні особливості цієї етнічної групи. Тому тут натрапляємо на етнографізми для найменування перших страв і їх різновидів, наприклад: *дзьима* 'вид супу': До пусто звареної *дзьими* ніц не додавиш [50, с. 78]; *кісилци* 'гуцульська пісна перша страва із вівсяної крупи та пшеничного борошна грубого помолу': Ой,

звари мњи, марусихо, *кісилиці* з парцем, / а то так ми заквасниш, ек кухонка дверцьим [50, с. 328]; *чир* ‘рідка страва (в гуцулів, в основному, на кукурудзяному борошні)’: В Бенделючки дрива з ліса й ще сухі, ек *чир* [49, с.21]; Штеньо, ек заварив *чир* у банькику, то й кулешу вігріб [50, с. 309]. Іноді етнографізми використовуються до позначення певних характеристик рідин, наприклад: *зібраниці* ‘молоко після відділення вершків’: Поповичка така добрениці, шо замість молока продаст *зібраницу* [49, с. 157]; *забілений* ‘заправлений сметаною’: Не *забілена* кулешчина лізе в писок, ек гадючина [50, с. 195]. Окрім того, в гуцульському фольклорі функціонує безліч етнографізмів для позначення других страв, як-от: *книлі* ‘страва (щось середнє між варениками та галушками)’: Аби си, Васи’, так наївси, би тьи *книлі* стали сторцом [50, с. 17]; *кулеші* ‘страва із кукурудзяної муки, варена на воді’: Веретеном *кулешу* не вимішеїш [49, с. 23]; *малай* ‘хліб із кукурудзяного борошна, мелай’: Дітоньки, не тіштиси багатому Николаю, тіштиси на столі *малаю* [49, с. 49]; *тертьиник* ‘корж із тертої картоплі’: Аби си взнати, Йва’, еяка з невісточки газдинька, то най спече *тертьиник* [50, с. 14]. Натрапляємо й на етнографізми в найменуванні їжі, приготовленої для тварин, наприклад: *заминка* ‘корм для свійської птиці (густа сира каша)’: Шос ми, Мундзику, вішкіривси, ек пес на *заминку*? [50, с. 308].

Щодо співвідносних діалектизмів, то на матеріалі збірників Романа Киселюка вдалося виявити тільки один приклад з тематичної групи найменувань, пов’язаних з гуцульською кулінарією: *Зупа* ‘юшка’. Аби-с сі так доробив, аби ті багатство з носа в *зупу* капало [49, с.7]. Це свідчить про те, що діалектизми цієї тематичної групи відображають унікальні страви та рецепти, які передаються з покоління в покоління. Вони стають частиною культурної спадщини та способу життя гуцулів. Окрім того, вони репрезентують специфічні смакові уподобання, які є характерними для гуцульської кухні та культури.

5. Одиниці виміру у гуцульському фольклорі, вміщеному у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка,

відображають специфічний погляд гуцулів на вимірювання та функціонують відповідно до їхнього побуту та традицій. Найменування цих одиниць представлено, як за допомогою співвідносних діалектизмів, так і за допомогою етнографізмів, наприклад: *деко* ‘10 грам’: Ішла піся з Коломиї, а путыи здалека. / Пісьи вважит штир кільки, / путыи штири *дека* [50, с. 322]; *ділетка* ‘гуцульська одиниця маси (25 кг)’: Абис, Кольцю, слабість подужьити, тре’ *ділетку* не пігулок, а зілльи віпіти [50, с. 22]; *квандрас* ‘четверта частина чогось’: Ліпше, Нико’, на *квандрас* довша ковбасьинка, ніж голодна вівсьинка [50, с. 162]; *кільо* ‘кілограм’: Іваню, вісип *кільо* меду у горшок, єский заважит більше, єк Взунькове слово [50, с. 133]; *кубїк* ‘одиниця об’єму (1 м³)’: В дівки Митрунишеної *кубїк* з-задниці і півтори в передниці [50, с. 39].

III. Назви осіб:

1. Назви осіб за спорідненістю і свояцтвом у збірниках гуцульського фольклору «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка відіграють важливу роль у відображенні соціальних стосунків, традицій та структури гуцульського суспільства. Ці назви репрезентують унікальну систему родинних відносин та глибинні культурні особливості цієї етнічної групи. Найменування найближчих родичів представлені здебільшого за допомогою лексичних (співвідносних) діалектизмів: *дєдик* (*дєдьо*, *дьидьо*) ‘батько’: Ми Вам, *дєдику*, постолів понапретали, бис ти годни зносити [49, с. 103]; Єкий *дєдьо*, такі діти [49, с. 60]. Аби йго *дьидьо* косили та й псам траву носили [50, с. 13]; *жона* ‘дружина’: В постерунку старий шандар Вуйцек твоей *жоні* Катажині отворєв калєндєр [49, с. 32]. Тоді як серед назв дальніх родичів або взагалі будь-яких незнайомих осіб в гуцульському діалекті використовуються етнографізми. Так, ця етнічна спільнота по-різному називає родичів по лінії матері й по лінії батька: *вуйко* ‘брат матері, дядько’: *Вуйкові* зозулї з осени закувала [49, с. 36]; *стрий* ‘брат батька’: Абис москаль шос шурупав, то *стрий* бабі вуйко [50, с. 16]. Цікаво, що для найменування таких осіб жіночої статі в гуцульських фольклорних збірниках Романа Киселюка функціонує лише один етнографізм: *вуйна* ‘дружина брата матері або батька,

будь-яка старша жінка': Бігме, *вуйно* Михасихо, так не проклиняйте, бо стану цапом [49, с. 19].

2. Оцінні назви осіб у фольклорних збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка представлені здебільшого співвідносними діалектизмами, однак мають кілька відповідників, наприклад: *батьер* 'волоцюга, гультяй, розбишака, розпусник': Легше женити молодого, ніж *батьера* старого [49, с. 97]; *драб* 'обірванець, босяк': За доброго мужа жінка ек ружа, за пустого *драба* за рік, за два – баба [49, с. 72]; *драпак* 'старий зношений віник; *знев.* про старшого чоловіка': *Драпаку*, то йдеш, ліпше дивисі під ніс [50, с. 83]; *збуй* 'здоров'як; розбійник, грабіжник (польськ. *Zboj*)': Мицьку, ти на мњи ровер не вінклуй, бо з тьи вйде добрий *збуй* [50, с. 173]; *кіловцан* 'в міру товста людина': В своїй хатині при чужих дітєх не маєш права, *кіловцани*, й пукнути [49, с.32]; *філльир* 'блазень, кривляка, пустун': Єк є, Пе', синок одинак, то *філльир* чи пияк [50, с. 91]. Цікаво, що в гуцульському діалекті назви для оцінної характеристики осіб чоловічої і жіночої статі виражаються окремими діалектизмами. Це свідчить про наявність певних етнографічних фемінітивів, наприклад: *добрьиниці* 'щира, ласкава жінка': Єка мњи з Євдоньки *добрьиниці*, від кожного хлопа мокра гузиці [50, с. 107]; *калинниці* 'найгірша, найнеохайніша жінка': *Калинницу* не припрошуй т' хаті, бо вона всьо обнесе й ше всім розповіст [50, с. 147]; або ж фемінітивів серед лексичних діалектизмів: *зведениці* 'покритка': З неї така дівка, ек з мене *зведениці* [49, с.79].

Оцінна характеристика осіб у фольклорних збірниках Романа Киселюка виражається за допомогою прикметникових співвідносних лексичних діалектизмів, які також розмежовуються відповідно до статі. Наприклад, для чоловіків: *тылуватий* 'товстий': Єкшо, гафіко, нема добра, то ніхто щирого не хоче від *тылуватого* Петра [50, с. 110]; *тымбатий* 'крикливий': Альбо ославцуню *тымбатий*, обтелепаний гачі й обітри штанку, не вкради й відсуньси подальше від фальбанку [50, с. 24]; *забагайний* 'багатий, заможний': Тепер дівки дивлється, аби кнезь не лиш був файним, але і *забагайний* [49,

с. 178]; *зацвекований* ‘мертвий’: До тридцети нецільований, до п'ятдесяти *зацвекований* [49, с. 53]; *зацофаний* ‘відсталий, з обмеженим світоглядом (польськ. *Zasofany*)’: Ти, *зацований* Омельку, єзиком поменьши белькай [50, с. 258]; *заикалений* ‘випивший’: Зрані *заикалений* – д' вечеру єк паце [49, с. 80]. Щодо оцінної характеристики жінок натрапляємо на такі етнографізми у збірниках Романа Киселюка: *замотуцькана* ‘про погану жінку’: Шо, ти Цішко *замотуцькана*, не тіш мньи марципанами, бо їх не споживаю [50, с. 307]; *затила* ‘про жінку із надлишковою вагою’: Твоя си загодувала, так *затила*, шо й не вродит дитини [49, с. 177].

Як бачимо, у гуцульському фольклорі, вміщеному у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка, діалектні назви в оцінній характеристиці осіб відіграють важливу роль у відображенні соціальних, моральних та емоційних аспектів особистості. Можемо виділити щонайменше три семантичні категорії у цій тематичній групі:

1. **Соціальна характеристика:** ці назви можуть вказувати на соціальний статус, роль в спільноті або особливості поведінки та характеру людини в гуцульському суспільстві.

2. **Моральна оцінка:** діалектні назви можуть виражати моральні якості, які люди цінують у гуцульському суспільстві, або, навпаки, – негативні характеристики.

3. **Емоційна оцінка:** діалектизми можуть мати емоційне забарвлення, виражаючи симпатію, неприязнь або емоційне ставлення до людини.

Отже, діалектні назви в оцінній характеристиці осіб у гуцульському фольклорі є важливою частиною культурного спадку, які відображають складні аспекти взаємин та сприйняття особистості в цій етнічній групі.

3. Назви осіб за родом діяльності у фольклорних збірниках Романа Киселюка трапляються рідко і представлені тільки співвідносними діалектизмами, наприклад: *бурміщ* ‘чиновник, бургомістр’: А то сидит каждый в Радах, єк *бурміщ*, лиш для себе врвати [49, с. 13]; *брифташка* ‘найманець’:

Найшов чужу *бріфташко*, все єдно гейби найшласи срачка [49, с. 112]; *дохтір* ‘лікар’: Гуцула не *дохторє* лікують, а моцні ноги ратують [49, с. 44].

Осібнo варто визначити діалектизм на позначення діяльності, характерної для місцевості горян: *фірманка* ‘робота візником, фурманом’: В бутині *фірманка* з вечора до ранку [49, с.21]; Не та здатна робота зранку, єк не каждая є *фірманков* [50, с. 205]. Можемо констатувати тенденцію, що співвідносними діалектизмами позначені назви осіб за тим родом діяльності, який характерний не тільки для місцевості горян. Тоді як винятково гуцульські професії у збірниках Романа Киселюка репрезентуються за допомогою етнографізмів, що відображають культурні та соціальні аспекти занять у цій етнічній групі.

6. Окрему групу становлять етнографізми як назви осіб за місцем проживання, на які часто натрапляємо у фольклорних зразках, вміщених у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка: *бадькені* ‘так на Делятинщині іронічно-зневажливо називають жителів Покуття (Городенківщини, Снятинщини)’: Аби ті щісте вронило, єк Кухтариковій *бадькені!* [49, с.10]; *дорьини* ‘мешканці колишнього села Дора, яке тепер у складі Яремчі’: Битківські коцани покупували *дорьин* грунї і розжилися, єк польські пани [50, с. 32]; *закарпутьці* ‘зневажливо про жителів Закарпаття’: Не каждая дівка без долі, єк *закарпутьці* без фасолі [50, с. 197]; *ославуцуни* ‘образливо про жителів Білих і Чорних Ослав’: Альбо *ославуцуню* гьимбатий, обтелепаний гачі й обітри штанку, не вкради й відсуньси подальше від фальбанку [50, с. 24]; *флєки* ‘зневажлива назва корінних жителів Надвірної’: А би то хоч поважні газди, то – *флєкі* [49, с.8]; *цавдер* ‘останній істинний делятинський житель’: Бо хто ми оцей *Цавдер*: без свидової води єк без їди [49, с.15].

Як бачимо, значення діалектних назв осіб за місцем проживання в гуцульському фольклорі, вміщеному у збірниках Романа Киселюка, полягає в:

а) **географічній ідентифікації**: ці назви можуть вказувати на конкретні географічні особливості, пов’язані з місцем проживання, визначаючи походження особи або її зв’язок із певною місцевістю;

б) *емоційній характеристиці*: вони можуть також відображати особливості поведінки, які характерні для певного регіону, або визначати специфічне ставлення до таких людей від особи, яка мовить;

в) *соціальної ідентифікації*: такі назви можуть мати соціальне значення, вказуючи на рівень взаємодії у спільноті, з якою пов'язана особа.

IV. Зі сфери фізіології:

Назви частин тіла людини в гуцульському фольклорі, вміщеному у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка, мають важливе значення з культурно-етнографічної та лінгвістичної перспективи дослідження. Вони відображають унікальність та специфіку сприйняття тіла, його функцій та можуть репрезентувати особливості культурних уявлень. Ці найменування представлені за допомогою співвідносних діалектизмів, наприклад: *гортоші* 'плечі': Знаєш, Ште', каждый хоче на чужих *гортошах* до раю в'їхати [50, с. 130]; *кланцаки* 'зуби; зубні протези чи коронки': Пацаки, то треба до твердих пампушок мати не зуби, а *кляцанки* [50, с. 226]; *задниці* 'сідниці': Дай *задниці* сіна, аби трохи сіла [49, с.45]. Іноді діалектні назви частин тіла можуть містити в собі оцінну характеристику, наприклад: *дєливо* 'животище': Всьо, Ксенько, шо с ми наварила, не ввійде в *дєливо* [49, с.34]; *тьиливо* 'черевце': Насту, на Свьитвечір варитси на три черева і два *тьилива* [50, с. 188]; *тьимба* 'зруб. рот': Стули-ко *тьимбу*, Гафі', а то спанне вогонь у ватрі, і ніц не буде варто [50, с. 246]. Отже, діалектні назви частин тіла не лише визначають фізичні аспекти, але й відображають унікальність культурного підходу до сприйняття тіла та його частин в гуцульському фольклорі.

V. Зі сфери культури:

1. Назви свят у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка представлені здебільшого етнографізмами, наприклад: *кучки* 'юдейське свято Суккот, що припадає на кінець вересня-кінець жовтня. Також відомі «весняні кучки». Так прийнято називати час за 2-3 дні до Вербної неділі, що збігається з Єврейською Пасхою і супроводжується

похолоданнями, вітрами, дощами та приморозками': На жидівські *кучки* Ленін і революція єк «расейські» сучки [49, с. 111]. Однак, здебільшого найменування свят в гуцульському фольклорі позначені за допомогою діалектних антропонімів, наприклад: *Андрея (Андрія)* 'День пам'яті святого апостола Андрія. Церква святкує 30 листопада (за григоріанським календарем) і 13 грудня (за юліанським календарем)': *На Андрія* не каждая кнігині для парубків затія [50, с. 177]; *Василе* 'День Святого Василя (Василя Великого). За юліанським календарем відзначається 14 січня. В цей день прийнято посівати, розсипаючи по хаті зерно, вітати господарів з Новим роком': Миньку, щиро засівай на *Василе*, аби життє пшеницев вродило [49, с. 103]; *Миланьї* 'свято Преподобної Меланії (13 січня). Проходить театралізоване дійство за участю лише чоловіків (маланка)': Старий Таханюк не спав, абис діждати раньї, бо з вечора – *Миланьї* [50, с. 244]; *Николи* 'свято Святого Миколая': Каждїй, Нико', свашці по ковбасці, а тобі ніколи *на Николи* [50, с. 145].

2. Найменування, пов'язані з обрядовістю, репрезентовані у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка здебільшого за допомогою етнографізмів: *відспіви* 'церковний обряд на похоронах': В молодості здибалиси на данціх і вісіллех, теперки на *відспівах* та привилех [49, с. 30]; *дривце (дирилице)* 'зрубана верхівка хвойного дерева, прикрашена штучними квітами та стрічками, яку використовують на весіллі та при завершенні певного етапу будівництва (спорудження даху)': Вже, пане-майстре, тре' роботу кінчїти, абис *дривце* на верх прибити [50, с. 53]; *затїчка (затїчка)* 'квітка, якою дівчата прикрашають своє волосся; весільна прикраса': Сего снігу так тре', Софіє, єк в цвітні кобилі *затїчки* [50, с. 238]; З торішного бадиллі хїба *затїчка* на весілю [49, с.80]. Однак, зрідка натрапляємо й на співвідносні діалектизми, які характеризують загальноукраїнські обряди: *єрціньї (їрціне)* 'хрестини': Єка Марині, такі, Йване, і *єрціньї* [50, с. 107]; Єк кому *їрціне*, то певно рай малі дитині [3, с.61]; *женєчка* 'одруження': Хожденка до часу, *женєчка* до смерти [49, с. 193].

3. Міфологічні назви істот у фольклорних збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка відображають унікальних створінь, які є частиною культурної спадщини гуцулів та репрезентують їхнє світосприйняття. Вони можуть бути пов'язані з легендами та фольклорними оповіданнями, що описують їхнє походження, характеристики та взаємодію з людьми. Ці найменування здебільшого є етнографізмами, наприклад: *безелиха* 'від міфічної тварини василиска (пол. *Bazyłiszek*)': Аби ті *безелиха* в горах затела, аби ті лісна у зворах завила [49, с. 5]; *дендильюшка* 'міфологічне створіння': *Дендильюшка* жив під лужком, на Різдво на світ Божий заздрісно дививси і сам видів, ек Ісусик у Бога вповивси [50, с. 73]; *лісна* 'вид нечисті у вигляді коханої, яка заманює чоловіків у лісові нетрі': Аби ті *безелиха* в горах затела, аби ті *лісна* у зворах завила [49, с. 5]; *літавиці* 'міфічна жіноча істота, що спокушає молодих чоловіків (жіночий еквівалент Перелесника)': Ота *літавиці* і з неба три шкіри зідре [49, с. 148]; *щезник* 'персонаж міфології, тотожний чортові': Не лізь-ко, котірцане, в чужу душу, бо те *щезник* замучит [49, с. 127]. Значно рідше натрапляємо на співвідносні діалектизми, наприклад: *дітьтьо (здибко)* 'чорт': Нашо, бабко Васютко, скаржитисі, абис вас *дітьтьо* сокотив, абис вам Бог відплатив [50, с. 190]; Опівнічний *здибку*, / затанцуй, мньи, заспівай мньи, зазайми мньи скрипку [50, с. 334]; *дітьство* 'нечисть': Де *дітьство* не зможи, там «нечиста» баба поможе [50, с. 70].

VI. Зі сфери людської діяльності:

1. Фізична діяльність людини у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка представлена дієслівними співвідносними діалектизмами з різними значеннями. Наприклад, для вираження фізичних дій людини, пов'язаних з процесом говоріння у гуцульському фольклорі функціонують такі дієслова: *дзєворіти* 'кричати, сваритися': Шо то ми за гриб, шо в нім червак *дзєворит* [49, с. 214]; *дзєвуліти* 'верещати, галасувати; подавати звук': *Дзєвулиш*, ек окріп на присьбі [49, с.48].

дзянькати ‘грубо до когось говорити; огризатися’: *Не дзянькай* й не дри сраку, Штефку [49, с.122].

Дієслівні співвідносні діалектизми можуть також бути пов’язані з прямими фізичними діями особи, наприклад: *джугнути* ‘вдарити’: Єк ті, Буджигане, *джугну*, то ти і без кулака здохнеш [50, с. 102]; *дуркати* ‘гримати, стукати’: Не дурно *дуркаєш* з розгону возом, абис за днини сіно привіз [50, с. 194]; Віз для дров – абис *дурканів*, а псюга – абис не любив котів [50, с. 56]; *жорнати (жорнувати)* ‘крутити чимось’: *Жорнай, жорнай*, Михаську, аби житеє не скисло [49, с.68]; *затєти* ‘зарізати, зарубати’: Аби ті безелиха в горах *затєла*, аби ті лісна у зворах завила [49, с.5]. Іноді вони можуть репрезентувати професійну діяльність, як-от: *збазарувати* ‘продати’: Бо шос ми, Михасихо, *збазаруєш*, хіба шо на горговици болото змісиш [49, с.17]. Дієслівні співвідносні діалектизми можуть бути пов’язані з господарською діяльністю людини, як-от: *кілчити* ‘чіпати до носа свині дротяне кільце, щоб не рила’: Навіть свиню добрий газда *кілчит*, поки си свинске життє не скінчит [50, с. 184]. Або ж репрезентувати фізичний стан, наприклад: *загараздити* ‘пропасти, загрузнути десь’: Янцю, *загараздиш* собов село, де кілька хат і помело [50, с. 314]; *загодзеніти* ‘замерзнути’: *Загодзеніли* грабові дрива не то, шо в печи, в пеклі не будут горіти [49, с.75]; *затьижити* ‘завагітніти’: Єк не каждый день з попелом, то не каждая жінка *затьижіє* копиллом. [50, с. 98].

Дієслівні співвідносні діалектизми також можуть бути пов’язані з фізичною людською діяльністю у сфері кулінарії, наприклад: *загнітитисі* ‘набути золотисто-коричневого кольору (при випічці)’: Гандзю, то на полосі так си *загнітила*, єк паска перед Великоднем [50, с. 63]; *зарєдити* ‘заправити страву салом, сметаною тощо’: *Зарєдиш* маслом масно, а шкварками – красно [49, с.74]. Або мати значення діяльності людини у традиційних гуцульських обрядах: *дружчити* ‘бути на весіллі дружкою (дружка – дівчина, яка на запрошення нареченої-молодої бере участь у весільному обряді)’: Котра дівка нікому *не дружчила*, то й не варто на сім світі жити [50, с. 155]; *замайинити* ‘прикрашати зеленню, квітами, гілками’: Горган єк си першов

зеленню *замайинит*, то гейти молода у вельоні в церковицу зайшла [50, с. 69]; *замаланкувати* ‘вкрасти (від маланка – народний парубоцький карнавальний обряд в ніч перед святкуванням святого Василя Великого (14 січня), який супроводжується збитками господарям)’: Відколи, Никольцю, *замаланкував*, від тогди доброго спожитку не запізнав [50, с. 56].

2. Психоемоційна діяльність людини теж репрезентована у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка дієслівними співвідносними діалектизмами з різним значенням. Наприклад, діалектизми, що вказують на почуття: *докуч’ети* ‘набридати’: Єкий єс добрий, не позичьей і *не докуч’ей*. [49, с.61]; *долєгати* ‘докучати, непокоїти’: Старий Котірсан так *не долєгав* п’етьом синам, же на боці єдні доці [49, с. 171]; *завистувати* ‘заздрити’: Не чєстуй й *не завистуй* [49, с.141]; *загльомбати* ‘замучити’: Ти мня, Штеню, начисто *загльомбав*, не знаю, де почьиток кінцьи [50, с. 256]; *застрашити* ‘налякати’: Хлопа єк, Нико’, *не застрашієш*, то ніц з него не вібьиш [50, с. 287]; *зашкіритиси* ‘усміхнутися’: *Зашкіриласи* кобила, Йва’, єк на весни цалий міх сіна стеребила [50, с. 126]. Або ж бути пов’язані з емоційною сферою людської діяльності, наприклад: *їстиси* ‘сваритися, битися’: Йва, така горіч надворі пече, шо вже коли з псами *не їдьєтси* [49, с.83]; *зазубилувати* ‘стримувати’: *Зазубилуй* бажання – матимеш спасіння [49, с.72]; *драгалюватиси* ‘сперечатися’: *Не драгалюйтиси* з тими Когутами, бо вони вам так наробльи, шо буде амінь [50, с. 194]; *завважьити* ‘звертати увагу’: Того Горбатенького не слухай, а єк бреше, то *не завважьий* [50, с. 278]; *завитити* ‘перемогти’: Михульда все гадав си, шо всіх *завитит* й перевитит, а вийшло йому боком, єк вострий патик [50, с. 173].

Отже, дієслівні діалектизми в гуцульському фольклорі, вміщеному у збірниках Романа Киселюка, мають важливе значення для відтворення різноманітних дій, процесів та обставин у цій культурі.

Окрему увагу варто звернути на семантичні діалектизми в гуцульському фольклорі, кращі зразки якого представлені в збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка. Вони відображають унікальні

особливості значення лексем у контексті гуцульського діалекту. Найбільший потенціал до зміни семантики у фольклорних збірниках гуцульських приповідок, прислів'їв, прокльонів і коломийок Романа Киселюка виявляють іменники. Першу групу, яку нам вдалося виокремити, становлять абстрактні іменники. Так, наприклад, лексема *байка*, яка, згідно з тлумачним словником, має значення літературного твору, вигадки або бавовняної тканини [1], у гуцульському фольклорі змінює свою семантику: *байка* 'дрібниця, нічого важливого': *Байка*, Штеню, не ек пічнеш роботу, а ек скінчиш [50, с. 28]. Відтак, гуцульське трактування слова найближче у семантичній парадигмі стоїть до другого значення у словнику, тобто нормативній українській мові. Ще більш яскравим прикладом є іменник *блуд*, який, згідно з тлумачним словником, має значення статевої розпусти, а в гуцульському фольклорі кардинально змінює свою семантику: *блуд* 'помилка'. Милитси, Николко, не той шо допустив *блуд*, а той, шо йго не віправив [50, с. 170].

Конкретні назви, які змінюють своє значення в гуцульському фольклорі, представлені широким тематичним діапазоном. У збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка знаходимо іменники на позначення назв осіб, які мають відмінну від загальноприйнятої семантику: *гайда* 'волоцюга': *Гайдо* пустий, ліс в очи си дивит, а ти не маєш чим в хаті запалити [50, с. 68]. Цікавим у цій проєкції аналізу є іменник *дід*, який в гуцульському фольклорі може функціонувати з традиційним значенням як стара людина чоловічої статі, наприклад: *дід* 'старець'. Пропий, Йаню, з *дідом*, але не гонуровим [50, с. 234]. Або ж може мати відмінне від загальнолітературного значення, наприклад: *дід* 'жебрак': *Дід* в *діда* не завше попросит хліба [50, с. 75].

У збірниках Романа Киселюка знаходимо лексеми, які змінили своє значення й перейшли до тематичної групи, пов'язаної з характеристикою осіб. Так, наприклад, лексема *маковиння* в академічному тлумачному словнику має значення бадилля маку, тоді як в гуцульському фольклорі бачимо зовсім інше: *маковиння* 'ластовиння': А в сеї Ганусі / біле личко з *маковиннім*, дай води

напьюси [50, с. 316]. Ймовірно, це значення в діалекті розвинулося завдяки метафоричній подібності макового цвіту й ластовиння.

Іменники в гуцульському фольклорі можуть переходити до тематичної групи зі сфери антропології, зокрема позначати частини людського тіла. Так, наприклад, лексема *жовна*, яка, згідно з академічним тлумачним словником, може мати значення пухлини, мускулів на вилицях або функціонувати як назва птаха дятла, в збірниках Романа Киселюка виявляє зовсім іншу семантику: *жовна* ‘жіночі геніталії’: В кожній чьиліди *жовна*, Йва’, така і не така. В одній пересипана цукром, а в другій отака [50, с. 41].

Іноді спостерігаємо зворотній перехід між сферою природи і сферою антропології (поняття, пов’язані з людиною). Так, іменник *губи*, який в нормативній мові має значення шкірно-м’язових складок навколо людського рота, в гуцульському діалекті переходить у назву грибів: *губи* ‘гриби’: Єк би то гриб, а то пусті *губи* [49, с.57]. Така зміна семантики може відбуватися і в межах однієї сфери природи, як, наприклад, у ситуації з лексемою *pina* (нормативне значення – овочева коренеплідна рослина, яка має їстівні, солодкуваті на смак корені): *pina* (*pinka*) ‘картопля’: А я собі пані, в мене *pina* ще не брана, коза в криміналі [49, с.13]; Ксенько, є *pinka*, шо лупитсі, а є, шо лиш під ножем залупитсі [50, с. 157]. Перехід у сфері природи (назви тварин → назва місцевості) спостерігаємо на прикладі лексеми *звір*, яка в гуцульському діалекті функціонує в і традиційному значенні й у відмінному від загальноприйнятого: *звір* ‘уголовина, вузька долина між горами’: Василюк-Катеринко, єк у *зворі* жила лісна, лиш приходила єк їда пісна [50, с. 50]; Аби ті безелиха в горах затела, аби ті лісна у *зворах* завила [49, с. 5]. Як бачимо, зміна семантики слова спровокувала й зміну в граматичних особливостях, зокрема в парадигмі відмінювання іменника.

Потенціал до нових значень у гуцульському фольклорі, репрезентованому у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка, мають й конкретні іменники, тематично пов’язані зі сферою господарства і побуту. Зокрема, мова йде про лексеми на позначення кухонного

приладдя, наприклад: *банька (баньичка)* ‘велике металеве горня’: Вуйку Митруню, взилис бис ти і мою *баньичку* по свічену водичку [50, с. 60]. В академічному тлумачному словнику лексема *банька* має кілька значень. Найбільш близьким до того, яке поширене в гуцульському діалекті, є друге зі списку: «Глиняна чи скляна циліндрична посудина або кругла пляшка; банка, пляшка, глек» [1], однак у горян *банька* має ручку і функціонує радше як велике горня. Цікавою у цій проекції аналізу є також лексема *горшок*, де бачимо перехід між тематичними групами кухонне приладдя → страва: *горшок* ‘страва, яку готують і подають в горщику’: Єк не маєш, Паранько, доброго насінньи, то так єк невдалі *горшки* на вісілю [50, с. 98].

Іменники, значення яких перебуває в тематичній сфері побуту, також виявляють відмінну від традиційної семантику в гуцульському діалекті. Так, наприклад, лексема *пілка*, яка, згідно з академічним тлумачним словником, має значення тканини або її шматка, в збірниках Романа Киселюка функціонує з іншою семантикою: *пілка* ‘торбина’: То ти, Петруню, враз кидає слова, єк свиньи *пілку* від муки [50, с. 275].

Зміна традиційного значення слова в гуцульському діалекті може репрезентувати перехід між абстрактними й конкретними іменниками, що яскраво простежуємо у збірниках. Так, наприклад, абстрактний іменник *злука*, який в нормативній мові має значення єднання, в гуцульському фольклорі функціонує з конкретною семантикою: *злука* ‘складка грошей на щось’: Добрі онуки, коли дают діду злоті до *злуки* [50, с. 81]. Зворотний перехід репрезентує конкретний іменник *квітка*, який в фольклорі горян має абстрактне значення: *квітка* ‘обряд’. На весіллі за звичаєм боярам (друзьбам) – друзям молодого (нареченого) – чіпляли букети зі штучних квітів на одяг. У Делятині такі букети чіпляли усім гостям і музикантам’: Кому, Йваню, не пришпилили вісільну *квітку*, той не вартний у селі дівки [50, с. 154]. Аналогічна ситуація з іменником *коханка*, який називає особу в нормативному варіанті української мови: *коханка* ‘любов’: Єднанка між сусідів, Никольцю, не завше *коханка* [50, с. 86].

Своє значення в гуцульському фольклорі, вміщеному у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка, змінюють не тільки іменники, а й інші частини мови. Так, наприклад, серед дієслів простежуємо такі семантичні діалектизми: *бити* ‘трусити внаслідок хвороби’: Аби так те *било*, аби те зджубило! [49, с. 8]; *будити* ‘коптити (щось)’: *Забудіт* ко, рідна ненько сирої вензунки, / бо я сиджу в Дельитині в темнім постерунку [50, с. 321]; *вінчувати* ‘вітати когось з нагоди якої-небудь радісної події’: *Вінчую*, вас, *вінчую*, бо горівку носом чую [50, с. 57]; *закопотити* ‘здійняти пил’: Тос ми, Йва’, *закопотив* бициглем, гейби я весь світ пропив [50, с. 280]; *заколотити* ‘приготувати страву, щось розмішуючи в рідині’: Йва’, закавацую ті порсканих пиріжків з капустов, та *заколючу* коновчину дзьими, та екус неділю пересуниш в бутині [50, с. 137]; *зараяти* ‘впорядкувати’: На сих груньих, Гафі’, вік свій скапараєш і ніц си *не зараяєш* [50, с. 181]; *простити* ‘захворіти’: *Здохльик у свому ліжку простив* [50, с. 128]. Як бачимо, семантичні діалектизми в гуцульських приповідках, прислів’ях, прокльонах і коломийках, вміщених у збірниках Романа Киселюка «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости», можуть мати близьке до загальноновживаного значення або ж кардинально протилежне, яке утворилося внаслідок особливостей гуцульської культури й способу життя.

Потенціал до зміни значень в гуцульському діалекті виявляють й прикметники. Так, наприклад, відносний прикметник *винний*, який в академічному тлумачному словнику характеризує людину або ж відноситься до іменника вино, в гуцульських фольклорних зразках, вміщених у збірниках Романа Киселюка, функціонує як якісний прикметник з особливим значенням: *винний* ‘кислий’: Із *винних* солодощів солодкі діти родьисі [50, с. 133]. Цікавим прикладом є семантичний діалектизм *голий*, який в академічному тлумачному словнику характеризує людину без одягу. В гуцульському діалекті натрапляємо на характеристику їжі за допомогою цього слова: *голий* ‘пісний’: Ой, зваріт-ко, рідна ненько, та *голої* зупки, / бо я сиджу в криміналі ногами до купки [50, с. 329].

Найменш часто змінюють своє значення прислівники. Фактично, у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка натрапляємо лише на один семантичний діалектизм із частиномовною належністю прислівник: *рано* ‘скоро’: Я, Янцю, так їс в хаті *рано* віпалив, шо до раньи вже би дїтько урвавсі [50, с. 313]. В академічному тлумачному словнику знаходимо тільки значення: у ранішній час; на початку якогось періоду; раніше, ніж належить, однак, гуцульський побут зумів витворити й іншу семантику.

Іноді, окрім семантичної зміни, спостерігаємо разом з тим, зміну частиномовної належності в гуцульському фольклорі, вміщеному у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка. Так, наприклад, вказівний займенник *такі* змінює своє значення і переходить до розряду прислівників: *такі* ‘теж, також’: Кшиську, тутай в шо у другої фамілії *такі* голуба кров, та не каждый взає се [49, с. 96]. Варто зазначити, що семантичний діалектизм функціонує тільки в такій граматичній формі, тобто займенники *такий, така* зберігають своє значення.

Отже, як бачимо, тематичні групи діалектизмів, представлені у збірниках гуцульських приповідок, прислів’їв, прокльонів і коломийок Романа Киселюка, охоплюють практично усі сфери буття гуцулів, репрезентують особливості їхнього світогляду, звичаїв та обрядів. Осібно варто виділити семантичні діалектизми, які можуть переходити з однієї тематичної сфери в іншу, що свідчить про виникнення абсолютно не пов’язаних між собою значень.

2.1.2 Фонетичні, словотвірні та граматичні особливості діалектизмів

Передовсім варто зазначити, що Роман Киселюк у своїх збірниках гуцульських приповідок, прислів’їв, прокльонів і коломийок «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» зберігає фонетичну вимову горянами конкретних звуків і передає її графічно. Це дає нам можливість проаналізувати не лише лексичні діалектизми, але й фонетичні, словотвірні та граматичні особливості гуцульського говору, які репрезентовані у збірниках.

Серед фонетичних особливостей гуцульського говору, графічно репрезентованих Романом Киселюком у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости», виділяємо такі:

I. Зміни у вимові приголосних:

1) м'які шиплячі: спостерігаємо як в початкових формах слів, наприклад: *диржсьєк* 'держак': Ото, Яцоньку, кажен патик гиджуси, єк *диржсьєк* а гралєх обісраний [49, с.149]; *жсьйба* 'жаба': Сему Штеню *жсьйба* дала цицки, аж побілів [50, с. 240]; Абис тьи, Магдуню, єк меш іти на Великодну посьиту, *жсьйба* дорогу перейшла! [50, с. 18]; так і в відмінкових варіантах: Душу, Никольцю, не взуєш. *Душьи* вічно голобиста і не пошукує си користи [50, с. 85]; Налупи, Настунько, мандибурки, внеси в хатку дров, вкутай *маржсьинку* і на вечір починай знов [50, с. 188]. Варто також зазначити, що ця мовна особливість гуцульського говору зберігається й в етнографізмах, наприклад: *кишьи* 'щось скошене': То сі, Гандзу, захнюрила, єк хмари на дощ, єк в городі мокне *кишьи* [50, с. 272]; *туршьик* 'непридатне для рубання дерево': З *туршьика* ні дошки порьидної, ані бруса до хреста [50, с. 119].

М'які шиплячі функціонують не тільки в іменниках, але й у дієсловах і їх формах, наприклад: в інфінітивах: *подужсьити* 'подужати': Абис, Кольцю, слабість *подужсьити*, тре' ділетку не пігулок, а зілльи віпіти [50, с. 22]; в особових формах теперішнього часу: *пошьинує* 'пошанує': Добрий газда і іден *пошьинує* сірничок [50, с. 81]; *походжсьиє* 'походжає': А у клітці *походжсьиє* грасова левиці. / Це всьо їдно, шо на воли хижа маскалиці [50, с. 338]; в особових формах минулого часу: *занедужсьила* 'занедужала': Так си в Запустах навесни заморужилосі, аж маржсьинка від того *занедужсьила* [50, с. 249]; у формах наказового способу: *завважсьий* 'завважай': Того Горбатенького не слухай, а єк бреше, то не *завважсьий* [50, с. 278]; в дієприслівникових формах: *вижсьивши* 'виживши': Боже, схаменуласи, чужу межу *вижсьивши* [49, с.17]

Спостерігаємо цю особливість і в діалектних співвідносних прикметниках та їх відмінкових формах, наприклад: *жсьйдливий* 'жадликий': На загаті стара льирва заголила цьоцю / Абис памьить не втирив, *жсьйдливий* Оноцю [50, с.

324]. Або ж в прикметникових етнографізмах: *шъиліновий* ‘виготовлений із тонкої напівшерстяної квітчастої тканини. Тут вжито глумливо, бо із нього роблять хустки та спідниці’: Ой, Гнатку, мій Гнатку! / В тебе гачі *шъилінові*, сорочина в крапку [50, с. 327].

2) м’який [р’] у різних позиціях: в іменниках-етнографізмах: *бабчъирь* ‘дерев’яна колода, у яку вбивають бабку при клепанні коси’: Єк є, Йва’, *бабчъирь*, та нема бабки, то до сраки такі майтки [50, с. 91]; *горьич* ‘тепло, спека’: Софійко, блят від *горьичі* сказивсі й на половину посередині тріснув [50, с. 243]; *кінтарь* ‘верхній шкіряний одяг без рукавів із вовною досередини’: Біда, єк в пустого газди на тілі нема *кінтарьби*, а вже на порозі зазирає зима [50, с. 32]; в співвідносних іменних діалектизмах: *пірьі* ‘пір’я’: Ти, Гандзулько, заким вбиратимешси в *пірьі*, то не зміни жадної віри [50, с. 258].

Спостерігаємо цю особливість також у прикметникових етнографізмах: *бахурьичий* ‘хлоп’ячий’: *Бахурьичий* розум, Гандзу, гий тельчий. Софійко, блят від *горьичі* сказивсі й на половину посередині тріснув [50, с. 243]; *порьидний* ‘великий’: Нико’, з пустої вівці вовни не стане навіть на одну *порьидну* куделю [50, с. 211].

Ця особливість притаманна й дієсловам та їх формам: етнографізмам: *варьювати* ‘дуріти’: Ой, *варьює* Штеньо чисто на попах табаки, / заліз жінці під спідницю, тай там лиже сраку [50, с. 326]; *гуторьити* ‘говорити’: То, Йваню, таке наше гуцульське. На однім кінці села *гуторьби* таке, а на другім – отаке [50, с. 277]; а також в співвідносних дієслівних діалектизмах: *мірьий* ‘мір’яй’: Брат братом, але по мої кірвавизнині ліпше не ходи і не *мірьий* [50, с. 35]; *протрьихло* ‘потряхло’: Добре би, Нико’, у лісі *протрьихло*, абис т’хаті завів дрив за три мигли [50, с. 80].

3) м’які задньозикові [к’], [г’]: *кєватисі* ‘хитатися у різні боки’: То с ми *закєваєш*, єк пустий косар серед ґрунів [49, с. 184]; *кєлавий* ‘хворий на грижу (келу)’: Зранне Йва на городі *кєлавий*, а підобід жилавий. [49, с.80]; *легінь* ‘парубок’: В котрої дівки нема файних литок, то й *легінів* коло неї не видко [50, с. 42]; *гнути бандиті* фразеолог. ‘верзти дурниці’: А Ханьо гне ми

бандури, аж з Запустів віскакуют дикі [50, с. 12]; *гілетка* ‘дерев’яна посудина для зерна та інших сипучих матеріалів’: Завдавай *гілетку* по плечу й маєтку [49, с.71]; *гінгс* ‘частина шворня у возі’: На хитрого є хитрий *гінгс* [49, с. 118].

4) депалаталізація приголосних [ц’], [с’] у кінці слова та перед голосними у різних частинах мови, наприклад, в іменних лексичних діалектизмах: *вдівец* ‘вдівець’: Не той *вдівец*, що голий єк горнец [49, с.136]; *конец* ‘кінець’. А шо, Никольцю, давнічко збивси горнец, а твої бабці ше не *конец* [50, с. 12]; в займенникових лексичних діалектизмах: *шос* ‘щось’: Тебе, Петруню, єк *шос* нагибає, то вже ніц не поможе [50, с. 253]; *комус* ‘комусь’: *Комус* там грали цимбали, а нам з Коцьїм балабухів надавали [50, с. 154]; *хтос* ‘хтось’: *Хтос* лиш кокушїв пиріжечків, а *хтос* вже натраханивси [50, с. 295]; *єкес* ‘якесь’: *Єкес* нехарাপутне, а до дівок лізе [49, с.59]. Таку ж тенденцію депалаталізації простежуємо в етнографізмах: *горнец* ‘горщик для приготування та зберігання їжі’: Не той *вдівец*, що голий єк *горнец* [49, с.136]; А шо, Никольцю, давнічко збивси *горнец*, а твої бабці ше не *конец* [50, с. 12]; *зеленец* ‘недорослі фрукти’: Не телепай єблїньку, Нико’ю із *зеленцем*, бо золоті єбка родит [50, с. 205]; *кливец* ‘молоток’: Стукають *кливцем*, де треба гиблити [49, с. 172]; *марец* ‘березень’: В *марци* морози впали, небо посіріло – на весну сіло [49, с.29]; Абис тьи, Горошку, запахторіло *марцем* і цьоцев потрохку! [50, с. 20]; Ждіт снігу в *марци*, а дощу в маю [49, с.67]. Як бачимо з вищенаведених прикладів, найчастотнішою є депалаталізація звука [ц’].

5) відсутність подовження приголосних в іменниках середнього роду, наприклад: *вісіле* ‘весілля’: Аби *вісіле*, аби свіжі пльотки. Аби гості за поріг, *вісіле* самі собі зробимо [49, с.5]; *житє* ‘життя’: Жорнай, жорнай, Михаську, аби *житє* не скисло [49, с. 68]. Однак, ця особливість не є послідовною, оскільки поряд з вищезгаданими спостерігаємо й такі форми: *вісілле* ‘весілля’: В молодості здибалиси на данціх і *вісіллех*, теперки на відспівах та привилєх [49, с.30]; *життє* ‘життя’: Кілько вам, Васи, написав, шо за цале *життє* не вічитаєте [49, с.88]. Причому ці форми у фольклорних збірниках

«Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка трапляються значно частіше.

II. Зміни у вимові голосних:

1. Перехід голосного [a] в [e], [i] після м'яких передньоязикових приголосних, шиплячих і [j], наприклад: в діалектних іменниках: *дєк* 'дяк': *Дєк* на городі веде козу на воловоді. [49, с.47]; *єгниці* 'яглиця': В зимарці Хихонюк *єгницу* з єрчетами заледве відматулькав [49, с.24]; *здоров'єк* 'здоров'як': На віглед їм *здоров'єк*, а якби хто мене втрутив, то бим не встав [49, с.109]; *здохлєк* 'здохляк': *Здохлєк* у власному лужку застудиси [49, с.76]; в сполучниках: *єк* 'як': *Єк* не маєш на меду воцени, то не шчєпи нікому садовини [49, с.63]; в різних формах дієслів: *справлєют* 'спрявляють': Нявки в недеїх *справлєют* весіле по неділєх [49, с.145].

2. Перехід голосного [a] в [u] з попереднім пом'якшенням шиплячого, наприклад: *жсьити* 'жати': Хто *жсьив* жито, той си Кольцю, уже ніколи не вжне [50, с. 289]; *завважсьити* 'звертати увагу': Того Горбатенького не слухай, а єк бреше, то не *завважсьий* [50, с. 278].

3. Голосний [a] в ненаголошеній позиції переходить в [i] або [e], наприклад, в діалектному іменнику: *гуслєнка* (*гуслінка*) 'гусянка': Дітиска нічим си не споганили, хіба шо з *гуслєнков* всю кулєшу страханили [49, с.49]; Йваню, ти пішов в полонину за бринзов, *гуслінков* і солонинов? [50, с. 142].

4. У префіксі *ви-* (здебільшого *ві-*), наприклад, в дієсловах і їхніх формах: *вісип* 'висип': Іваню, *вісип* кільо меду у горшок, єский заважит більше, єк Взунькове слово [50, с. 133]; *вітігне* 'витагне': Файний косар на бабці такий *вітігне* кльоп, шо й на слух потішиси хлоп [50, с. 284]; *вірвиши* 'вирвеш': Нико', з доброго плота не *вірвиши* колик гойний [50, с. 211]; *повіскакувати* 'повискакувати': Аби ті з голови волосі *повіскакувало!* [49, с.8].

5. У частці-постфіксі *-ся* послідовно виступає голосний [и]. Здебільшого такі зміни спостерігаємо в особових дієсловах дійсного способу, наприклад: *податиси* 'податися': Митрунько так *подавси*, єк Федоройкова сука. [49, с.104]; *вдаєтси* 'вдається': Хтос *вдаєтси* в пожитки, а хтос – в саду в

пожички [50, с. 295]; *спохопивси* ‘схопився’: Тос си, Йване, *спохопивси*, гей горобец помішений напідосінь [49, с. 185]; *сипитси* ‘сиплеться’: Йване, із порохневого пне хіба що порохнева *сипитси* [49, с.83]; *з’євляєтси* ‘з’являється’: Йван *з’євляєтси* – рейвах починаєтси [49, с.84]; *вродилоси* ‘вродилося’: Їкесь таке в Миханів *вродилоси* нехарапутне, а глухе, ек на корбі путњи [50, с. 134]; в особових дієсловах наказового способу: *бавтиси* ‘бавтеся’: Не *бавтиси* взимі зранне, влітку пополудни [49, с.113]; *запасайси* ‘запасайся’: *Запасайси* руками та пучками [50, с.73]; *надійси* ‘надійся’: Ніколи ні на кого не *надійси*, лише на себе: в тому рихт [49, с.143].

Отже, фонетичні особливості діалектизмів у гуцульському фольклорі, вміщеному у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка, відіграють важливу роль у формуванні звукового образу мови, яка відрізняється від її унормованого варіанта. Ці особливості включають вимову звуків, тон, інтонацію та інші фонетичні риси, що надають мові гуцулів унікального звучання, які автор збірників намагався якомога чіткіше передати графічно у своїх книгах. Фонетичні особливості надають гуцульському фольклору його характеристичний звуковий колорит і сприяють утриманню культурної спадщини цієї етнічної групи.

Як уже зазначалося у першому розділі, мовознавець Василь Грещук переконаний, що словотвір є потужним джерелом для творення гуцульських діалектизмів. Серед найбільш продуктивних способів словотвору в фольклорних збірниках Романа Киселюка можна виділити:

1. **Морфологічні способи:** суфіксальний, префіксальний, безафіксний.
2. **Неморфологічні способи:** лексико-семантичний і лексико-граматичний (перехід однієї частини мови в іншу).

Усі ці способи словотвору можуть використовуватися для створення нових слів чи виразів, які стають частинами гуцульського діалекту, унікально відображаючи його лексичні особливості та культурну специфіку.

Суфіксальний спосіб словотворення полягає у додаванні суфіксів до твірної основи для створення нових слів. Суфікси, додані до кореня слова, можуть мати певні значення чи вказувати на граматичні та лексичні характеристики. Цей спосіб є продуктивним у творенні нових діалектизмів в гуцульському говорі, що простежуємо у фольклорних зразках зі збірників Романа Киселюка. Так, наприклад, популярним у мові горян є лексичний діалектизм *бахур* ‘хлопець, бешкетник’: *Бахуре*, свіжої води напийси, а тогди хоч головов в стіну бийси [49, с. 15]; *Бахури*-славушники, ой кілько за збитки получите позавушників [49, с.15]. За допомогою суфіксації, зокрема додавання суфікса -ич-, гуцульською мовною спільнотою було утворено присвійний прикметник до цього слова: *бахурьичий* ‘хлоп’ячий’: *Бахурьичий* розум, Гандзу, гий тельчичий [49, с. 50]. За схожою словотвірною моделлю твірне → похідне / іменник → прикметник утворено багато діалектних лексем, вміщених у збірниках Романа Киселюка, наприклад: *вбраньи* ‘верхній одяг’: В когос, Мньицю, файне *вбраньи*, а Магдів – непране [50, с. 42] → *вбраний* ‘одягнений’: Єк пани сцяні, то хоч добре *вбрані* [49, с. 64]; *тьимба* ‘рот’: Стули-ко *тьимбу*, Гафі’, а то спажне вогонь у ватрі, і ніц не буде варто [50, с. 246] → *тимбатий* ‘сміливий на висловлювання’: Ти, Ганю-*тьимбата*, на твою *тьимбу* хіба що насрати [50, с. 258]; *дзюра* ‘дірка’: В лютій зимовці в кожній *дзюрі* сніговиці [49, с. 29] → *дзюрєвий* ‘дірвий’: Єк нема статків, то лиш *дзюрєві* остатки [49, с.63] та інші.

Іншою продуктивною моделлю для творення гуцульських діалектизмів, вміщених у збірниках Романа Киселюка, за допомогою суфіксального способу є твірне → похідне / дієслово → іменник. Так утворені, наприклад, словотвірні пари: *ввихатиси* ‘поратися без перепочинку’: *Не ввихайси*, ек муха в окропі, бо те видет по роботі [49, с. 120] → *ввиханьи* ‘робота (діяльність) без відпочинку’: *Ввахиньи* ранне до газдівства приводит [50, с. 51]; *капарити* ‘недбало виконувати якусь роботу’: Вудвуд не кілько набудував, скільки *накапарив* [49, с. 36] → *капариньи* ‘сміття’: Єк в хаті стариньи, то по вуглах *капариньи* [49, с. 59]. Іноді натрапляємо й на нетипову зворотну модель іменник → дієслово:

кантарити ‘зважувати’: Нико’, на ваці *кантарив*, а Мошко грішми, ек дітько, капарив [50, с. 212] → *кантар* ‘підвісна чи ручна вага’. Рідко можна побачити модель твірне → похідне / прикметник → прислівник, наприклад: *голобистий* ‘босий’: Душу, Никольцю, не взуєш. Душья вічно *голобиста* і не пошукує си користи [50, с. 85] → *в голобість* ‘на босу ногу’: *В голобість*, добре в постолах, Михасю, в бутині робити [50, с. 39].

Доволі часто за допомогою суфіксального способу словотворення вибудовуються цілі словотвірні ланцюжки, наприклад: *віддаватисі* ‘виходити заміж’: *Віддалаби си*, Настуничка, за немає кнъизі [50, с. 55] → *віддана на бік* ‘проживає у сім’ї свекрухи’: Старий Котірман так не долежав п’єтьом синам, ек *на боці* єдні доці [49, с. 171] → *відданиці* ‘дівчина на віданні’: Навіть сліпа *відданиці* на ріднім порозі іглу уздрит [49, с. 110].

У контексті нашого аналізу варто також згадати про вираження суб’єктивної модальності тексту за допомогою суфіксальних способів словотворення. У своїй монографії «Словотвір і текст» мовознавець Василь Грещук виділяє три основні способи, експресивізації тексту за допомогою словотвірних засобів: системний, або узуальний, оказіональний і функціональний. При системному засобі в тексті використовується похідне слово, експресивно-емоційно забарвлене як компонент лексичної системи [38, с. 167–168]. Яскравим прикладом може слугувати діалектна лексема *газдик* ‘здрібніло-зневажливо до господар’: *Газдика* на Торшукуватому не видко, лиш окурків купа [49, с. 44]. Тут суфікс *-ик*, доданий до твірного *газда*, має яскраво виражену емоційно-експресивну конотацію і позначає зневажливе ставлення мовця до того, про кого він говорить. Наприклад, порівняймо з твірним словом: *газда* ‘господар’: Добрий *газда*, Йва’, несе дрива в хату завидка, бо береси з розвидка [50, с. 81]. На схожу конотацію натрапляємо під час додавання суфікса *-к*, наприклад: *верітка* здріб. від ‘рядно’: Бруньку, то си зарозумів, ек *верітка* знавіворотки [50, с. 36]. У цьому прикладі також простежуємо зневажливу конотацію, виражену суфіксальним способом творення.

Порівняймо з твірним: *верети* ‘рядно (писана верета – різнокольорове рядно)’:
В хаті варті не лиш писані *верети*, але й сволок, тесаний з трепети [50, с. 47].

Другий спосіб вираження суб’єктивної модальності, на думку Василя Грещука, пов’язаний з оказіональним творенням слів. Дослідник зазначає: «Народження в тексті похідного слова, що своїми властивостями обов’язково відхиляється від мовної норми, а такою є природа словотвірного оказіоналізму, веде до формування експресивності» [38, с. 168]. З цього приводу в гуцульському фольклорі можемо навести такий приклад: *безчеснек* ‘безчесна людина’: Коло Поповиченої задниці сей *безчеснек* довго не загірєтси [49, с. 92]. Утворений за допомогою діалектного суфікса *-ек*, іменник сам по собі має оказіональну природу й виражає експресію в цьому короткому фольклорному зразку.

Третій спосіб, запропонований мовознавцем, для досягнення експресивності тексту за допомогою засобів словотвору полягає у тому, що похідне слово, вжите в певних контекстах, має власну експресивність [38, с. 168]. Промовистим прикладом у гуцульському фольклорі може слугувати лексема *канькати* ‘докучливо просити’: Аби-с *канькав ек* жаба в болоті! [49, с. 6] *Ек* не маєш чим борг сплатити, то хоч не *канькай* [49, с. 63]. Тут простежується гра слів, яка ґрунтується на одній із делятинських назв жаби – *кані*, тому утворений суфіксальним способом словотворення дієслівний діалектизм має яскраве експресивне значення.

Отже, суфіксальний спосіб словотворення дозволяє розширювати лексичний запас, створювати нові слова та змінювати їхнє значення, додаючи емоційний та експресивний вимір до мови в гуцульському фольклорі.

Префіксальний спосіб словотворення полягає у використанні префіксів, які додаються до кореня слова для утворення нових слів або зміни значення твірних. Префікси можуть вказувати на різні граматичні, лексичні чи семантичні характеристики. У гуцульському фольклорі, вміщеному у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка, найпродуктивнішими є такі префікси: *без-*: *бездинька* ‘безголова’: Інтерес

каждої газдиньки осудити каждую сусіду і зробити з тої екус *бездиньку* [50, с. 131]; *безпудько* ‘безпутна людина’: Шо ти, Іва-*безпудьку*, плуткаєши під ногами [49, с. 213], де також яскраво простежуємо експресивну функцію словотвірних формантів; *ві-*: *вібештати* ‘вилаяти’: *Вібештай* пса, ек кусає оса [49, с. 24]; *вігнати* ‘вигнати’: Аби-с мені качки з болота *не вігнала!* [49, с. 7]; *вівчити дітий* ‘дати дітям освіту’: Заки дітей *вівчиш*, зідрут десеть личин [49, с. 72], який сам по собі є оказіональним в контексті словотвірних формантів нормативної української мови, тому містить експресивне забарвлення; префікс *роз-*: *роздрюхуватисі* ‘отямитися після пробудження’: *Роздрюхуйсі*, Йваню, зрані, би тьи круки не зіли [50, с. 236]; *розкапарити* ‘почати роботу і не закінчити’: Зима покаже, Йва’, де хто *розкапарив* [50, с. 128]; *розкрілитися* ‘розкинути ноги’: Каждая челедина накілько *розкрілиласи*, наскільки позволеє совість [49, с. 86] та інші.

Отже, префіксальний спосіб словотворення у гуцульському фольклорі дозволяє продукувати нові слова, які можуть мати певні семантичні або граматичні відтінки, розширюючи лексичний запас та експресивність мовлення фольклору горян.

Безафіксний спосіб словотворення полягає у формуванні слів без додавання суфіксів чи префіксів, за допомогою зміни основи слова. У гуцульських фольклорних зразках, вміщених у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка, найяскравішим прикладом діалектизмів, утворених безафіксним способом, є лексема *бр’є*, яка походить від слова *брєччик*: *бр’є* ‘товариш’: Зараз, *бр’є* дорожча сорочина, ніж хлопський кутас [49, с. 74]. Порівняймо також з твірним: *брєччик* ‘товариш, побратим’: Алес ми сі, *брєччику*, вкарали, шо за нами по дванаціті дідьки си гнали [49, с. 12]; *Брєччику*, пересипалоси тих дощів до снігів ек за літа єблук до осени [49, с. 18].

Неморфологічні способи словотворення також виражають неабиякий потенціал до виникнення нових діалектних лексем у фольклорних збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка. Так цим

способом утворено діалектизми: зміна семантики слова: *береза* ‘вибраний головним у парубоцькій коляді. Він, зокрема, збирає закодяловані гроші’: То шо ти зрані, Больване, ходиш заперезаний, гейби на Різдво в іродах *береза* [50, с. 276]; основоскладання: *Свѣтвечір* ‘Святий вечір (6 січня)’: Аби-с всьо, Никольцю, на *Свѣтвечір* в хаті було, то я би тьи в сраку взнула [50, с. 15]; перехід однієї частини мови в іншу: *капку* ‘небагато, трішки’: Гандзю, зазнамкуйси з твари, вішлю ті долярів *капку* [49, с.38]. Отже, неморфологічні способи словотворення в гуцульському фольклорі дозволяють розширити лексикон та виразність мови, створюючи нові слова або нові значення лексем.

Гуцульський фольклор у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні беаги мудрости» Романа Киселюка відображає глибокі та цікаві граматичні особливості, які характеризують гуцульський говір. Зокрема, тут можна виявити різноманітні морфологічні аспекти, такі як відмінювання слів, що відрізняються від стандартної української мови. Розглянемо їх детальніше на прикладі фольклорних текстів зі збірників Романа Киселюка:

1) закінчення *-ов* в іменників першої відміни, прикметників, займенників в О.в однини, наприклад: *тобов* ‘тобою’: Аби-с так сі доробив, аби *тобов* било до одвірків [49, с.7]; *солодков* ‘солодкою’: Сквапилиси гірка туга за *солодков* муков [49, с. 167]; *церквов* ‘церквою’: Матію, то си скотірчив, ек жебрак під *церквов* [50, с. 169].

2) редупліковані форми займенників *тото*, *тота*, *тоті*, наприклад: *тото* ‘то’: Бо шо ми, Йва’, кушійиш *тото* єбко, ек те райскьи [50]; *тоті* ‘ті’: На старість не годна м перти торби на *тоті* горби [49, с. 112]; *тота* ‘та’: Земльи порозпукуваласі, ек *тота* небога [49, с. 77].

3) частка *си* у пост- і в препозиції, наприклад: Розчіхрана Рузі пасе качі на морузі, а сама *бавитси* по вуха в спузі [50, с. 237]; Поважний гуцул опісльи обіду ек *си* *упне*, то аж бисагами закиває [50, с. 229]; Николюшко-сікавнице, то *си* *єзиком січеш*, ек не звечорі, то зрані [49, с. 142]; Єк, Гандзунько, шпигают вуха, то *помий си* варом із скруха [50, с. 104].

4) давні форми інфінітива на -чи, наприклад: *бічи* ‘бігти’: Валентин-москаль за сто грам готовий *бічи* до свого Архангельська [50, с. 48].

5) твердий кінцевий [тʰ] у дієслівних формах третьої особи однини, наприклад: Файні справи довше *служьит*, ніж припрьитані грейцари [50, с. 284]; Жьидоба багатого *губит*, а принука бідного *любит* [50, с. 113]; Живий *заробит*, мертвий *проробит* [49, с. 68].

6) архаїчні аналітичні форми майбутнього часу, наприклад: Магдуню, ек *меш ити* на Великодну посьиту, жьйба дорогу перейшла! [50, с. 18]; Акурат, Штеню, ек не віробиш шкоди, то *ме* тья *амба-клямбра* [50, с. 23].

7) давні форми умовного способу та минулого часу, наприклад: На віглед їм здоров’ек, а якби хто мене втрутив, то *бим не встав*. [49, с. 109]; *Абисте дочекав*, Микольцю, на ній жинитиси, ек кобила Метрунькова здохне! [49, с. 7].

8) редукований прийменника *д’* з Д.в на місці літературного *до* Р.в, наприклад: *д’міні* ‘до мене’: А, осе, з груньи шарканьи ногами, то пливе *д’міні* Парані [50, с. 13]; *д’хати* ‘додому’: А я з своїм тай *д’хати* [49, с. 13]; *д’її* ‘до її’: Єк в лютим Назаручці падала западь, то навіть вовки не доходили *д’її* хаті [50, с. 89].

9) говіркові вигуки і службові слова, притаманні винятково гуцулам: *а вус!* ‘вигук’: *А вус*, Йваню, по коханю, віддавайте нові гачі, шнуровані мешта [50, с. 9]; *ая* ‘вигук, який використовується для заперечення чужої думки’: *Ая*, зарікалиси Штінькалова свиньи, шо не їстиме гівна! [50, с. 25]. Іноді ці вигуки можуть мати різне значення, як-от: *ади (адим, адім)* ‘вигук різного значення (диви, глинь), іноді використовується для виразу здивування’: *Ади*, Мари, мороз настілько поступив, аби пес в буді не застив [49, с. 11]; *Адим*, Йва’, такий дужий, шо впав би, та ми вітер держит [49, с. 11]; *Адім*, ноги ’м погубила, не дійду два кроки, ек не добре заплатите, наведу на вроки [49, с. 11]; *мой* 1) ‘вигук, вживається при зверненні до когось’: Ой, летіла зозуленька, сіла на ялицу. / Ти *мой*, Міську клюконосий, взни мене в гузицу [50, с. 329]; 2) ‘вигук, який вживається для посилення наступних слів, виражаючи на когось злість або

загрозу': *Мой*, Коцю килаватий, на сім світі файно пожив си й добре налюбивси [49, с. 106].

Отже, у гуцульському фольклорі фонетичні, словотвірні та граматичні особливості діалектизмів відображають мовні характеристики цього регіону. Так, у гуцульських лексемах може зберігатися архаїчна вимова деяких звуків або їх заміна в порівнянні зі стандартною українською мовою. Діалектизми в гуцульському фольклорі можуть включати унікальні новотвори, словотвірні форманти в яких виражають яскравий експресивний потенціал. Окрім того, гуцульські діалектні лексеми можуть мати свої особливості у граматиці, такі як відмінювання слів або відмінні граматичні форми. Ці особливості у фонетиці, словотворі та граматиці створюють мовний колорит гуцульського фольклору та відображають його унікальність.

2.2 Функціональне навантаження діалектизмів у збірниках Романа Киселюка

Діалектизми відіграють ключову роль у фольклорних текстах, надаючи їм унікальний колорит та відображаючи культурні й регіональні особливості. Вони є невід'ємною частиною усної народної творчості і допомагають авторам відтворити мову та атмосферу конкретного регіону чи етнічної групи. Саме діалектизми надають художнім текстам автентичності, оскільки вони відображають мовні особливості та специфіку певного регіону чи спільноти. Використання особливостей говору у фольклорі сприяє збереженню культурної спадщини та традицій, передаючи унікальний лексикон та мовний стиль певної групи людей. Окрім того, вони можуть допомогти читачам легше ідентифікувати сюжетних персонажів, краще ознайомитися з контекстом оповіді, що зближує читачів з культурою та мовою певного регіону. Ці лінгвістичні особливості роблять фольклорні твори багатограними та унікальними у репрезентації культурної спадщини України.

Визначаючи роль діалектизмів у художній мові, дослідники Василь і Валентина Грещуки у своїй монографії «Діалектне слово в тексті і словнику» приходять до висновку, що гуцульський діалект у художній мові виконує такі функції: номінативно-пізнавальну, експресивну, індивідуалізації персонажів, забезпечення художньої переконливості та етнографічної достовірності, типізації мови персонажів, збагачення літературної мови [43]. Розглянемо запропоновані мовознавцями функції на прикладі фольклорних текстів, зібраних Романом Киселюком.

Номінативно-пізнавальна функція діалектизмів у гуцульських фольклорних текстах полягає в їхній здатності ідентифікувати, розмежовувати та унікально представляти об'єкти, поняття та явища, характерні для гуцульської культури і способу життя. Ця функція допомагає передати історію, традиції та специфіку цієї етнічної групи через мовну форму. Діалектизми надають можливість точно та конкретно ідентифікувати предмети, явища та образи, які є унікальними для гуцульської культури. Ці слова та вирази допомагають описати традиції, обряди та уявлення, характерні саме для цього регіону. Вони декодують культурні особливості, що допомагає читачам краще розуміти та відчувати глибину гуцульського світогляду.

Ця функція діалектизмів допомагає збагатити фольклорні тексти, надаючи їх глибину та автентичність, що відображає унікальність гуцульської культури та її мови, наприклад: *книлі* 'кнедли (страва, щось середнє між варениками та галушками)': Абис си, Васи', так наївси, би тьи *книгли* стали сторцом! [50, с. 17]; *кісилиці* 'гуцульська пісна перша страва із вівсяної крупи та пшеничного борошна грубого помолу': Ой, звари мњи, марусихо, *кісилиці* з парцем, / а то так ми заквасниш, ек кухонка дверцьим [50, с. 328].

Експресивна функція діалектизмів у гуцульських приповідках, прислів'ях, прокльонах і коломийках, зібраних Романом Киселюком, полягає в їхній здатності передавати емоції, відтворювати колорит та специфічний настрій, що відображає дух та ідентичність гуцульського народу через мовне середовище. Діалектизми додають фольклорним текстам емоційну глибину та

репрезентують психологічний стан персонажів чи ситуацій у фольклорних оповідях. Ці слова та вирази створюють місцевий колорит, що передає автентичність та унікальність гуцульського світу. Діалектизми сприяють наближенню читачів до культури гуцулів, зокрема через їхнє активне використання у мові фольклору, наприклад: *котета* ‘котятя’: Але сі любите, ек *котета* заталяпані [49, с. 12]; *кривак* ‘кульгава людина’: То не каждый пияк – сухотник і *кривак*, Йва’ [50, с. 268]; *лісна* ‘вид нечисті у вигляді коханої, яка заманює чоловіків у лісові нетрі’: Аби ті безелиха в горах затела, аби ті *лісна* у зворах завила [49, с. 5]; *льицтий* ‘найгірший, останній’: Агій, екий їс, Іваню, прикрый та фацарний, *льицтий* та капарний. [50, с. 22]. Експресивна функція діалектизмів додає текстам колориту, виражає настрій та емоції, що є характерними для гуцульського фольклору, тим самим збагачуючи та розширюючи їхнє сприйняття.

Функція індивідуалізації персонажа літературного твору. Діалектизми у фольклорних текстах надають персонажам унікальний мовний стиль, відображаючи їхню належність до певної етнічної групи. Використання діалектизмів допомагає передати характерні для гуцульського діалекту риси особистості персонажа. Ці слова та вирази репрезентують соціокультурні особливості героїв та забезпечують їхню впізнаваність у культурному контексті. Оскільки автором фольклору є народ, то усі вищеназвані аспекти можемо зараховувати як характеристику індивідуальності гуцулів. У коротких текстах, зібраних Романом Киселюком, вміщено усю мудрість гуцулів, яка передається з покоління в покоління крізь призму особливого світогляду: *Гуцул покіль себе чує, покіль в любки ночує.* [49, с. 44]; *Зарицький Федуню, відсуньси від ляди, бо пропала чекуляда* [49, с. 74]; *Не держи камінь за пазухов, ек малівницю при потоци* [49, с. 122]. Ця функція дозволяє створити автентичних та запам’ятовуваних персонажів, відображаючи їхню прив’язаність до конкретної культури та мови, що відтворюється у гуцульських фольклорних текстах.

Функція забезпечення художньої переконливості та етнографічної достовірності в гуцульському фольклорі за допомогою діалектизмів полягає в

реалістичному відтворенні культурних особливостей, автентичності та відображенні специфічних аспектів гуцульського життя та мови. Відтак використання діалектизмів у гуцульському фольклорі дозволяє точно відтворити мовні особливості та традиції цієї культури. Діалектні номени допомагають передати конкретні етнографічні деталі, такі як обряди, традиції, предмети побуту тощо. Застосування діалектизмів допомагає читачеві відчувати атмосферу гуцульського життя та світосприйняття: *магура* ‘висока гора’: Чорна негура вісадилася на *магуру* й зверху покеровує [49, с. 204]; *малай* ‘хліб з кукурудзяного борошна’: Де той добрий Николай, шо ніс цюцько і *малай*? [50, с. 72]; Дітоньки, не тіштиси багатому Николаю, тіштиси на столі *малаю* [49, с. 49]; *Миланьї* ‘свято Преподобної Меланії (13 січня). Проходить театралізоване дійство за участю лише чоловіків (маланка)’: Старий Таханюк не спав, абис діждати раньи, бо з вечора – *Миланьї* [50, с. 244].

Ця функція забезпечує правдоподібність у відтворенні культурних та мовних аспектів гуцульського фольклору, роблячи тексти переконливими та живими для читачів.

Функція типізації мови персонажів в гуцульському фольклорі полягає в наданні конкретного мовного стилю чи характеру мовлення персонажам для створення їхнього типового образу, що відповідає певним соціокультурним нормам та уявленням про гуцульську спільноту. Діалектизми у мовленні персонажа можуть відображати його характер: від простоти до вишуканості, що робить кожного героя впізнаваним та типовим для певного соціокультурного шару. Вони також додають мовленню динаміки, відтворюють типові особливості поведінки гуцулів. У гуцульських приповідках, прислів'ях, прокльонах і коломийках таку функцію типізації виконують назви мешканців різних місцин в горах, наприклад: *дорьини* ‘мешканці колишнього села Дора, яке тепер у складі Яремчі’: Битківські коцани покупували *дорьин* груньї і розжилися, ек польські пани [50, с. 32]; *ославицуни* образл. ‘про жителів Білих і Чорних Ослав’: Альбо *ославицуню* гьимбатий, обтелепаний гачі й обітри штанку, не вкради й відсуньси подальше від фальбанку [50, с. 24]; *флекі* ‘зневажлива

назва корінних жителів Надвірної': А би то хоч поважні газди, то – *флєкі* [49, с.8]. Так ця функція допомагає Роману Киселюку відобразити стосунки між гуцулами з різних місцевостей, створюючи яскраві та динамічні образи-типи фольклорних персонажів.

Функція збагачення літературної мови. Використання діалектизмів має велике значення для збагачення літературної мови. Вони вносять нові слова та поняття, що розширюють лексичний запас літературної мови. Діалектизми в літературній мові сприяють збереженню традиційних мовних форм та культурних особливостей гуцулів. Вони дозволяють передати аутентичний мовний образ горян, допомагаючи читачам легше відчувати той світ, що описується автором. В цілому, використання діалектизмів у літературі призводить до більшої різноманітності та експресивності мовлення, надаючи текстам глибину та колорит, що збагачує літературну мову.

2.3 Діалектизми в мові фольклору як символи мислення і буття гуцулів

Поняття «мовна картина світу», вперше введене лінгвістами і філософами Бенджаміном Ворфом і Едвардом Сепіром, відображає ідею, що мова впливає на спосіб, яким люди сприймають та розуміють світ навколо себе. Гіпотеза Сепіра-Ворфа полягає в тому, що мова визначає або впливає на спосіб, яким люди структурують свій досвід і розуміють дійсність.

Важливі аспекти мовної картини світу включають:

1. **Лексичний склад і поняття:** мова визначає, які поняття і категорії існують в світі для носіїв цієї мови. Наприклад, деякі мови можуть мати окремі слова для понять, які в інших мовах об'єднуються під загальним терміном.

2. **Грамматика і структура речень:** структура речень та граматичні правила мови впливають на те, як інформація організована та передається. Різні мови можуть використовувати різні структури для вираження одних і тих самих ідей.

3. **Концепти і спосіб мислення:** відомо, що мова може впливати на спосіб мислення людини. Мовна картина світу визначає те, як люди формулюють свої думки та сприймають зв'язки між різними явищами.

4. **Культурні нюанси:** мовна картина світу також відображає культурні та соціальні аспекти. Поняття, які мають важливий культурний контекст, неодмінно відображаються в мові.

5. **Відмінності між мовами:** порівняння мовних картин світу може допомогти виявити, які аспекти дійсності більш або менш виділені в різних культурах та мовах.

Мовна картина світу – це важливий об'єкт дослідження для лінгвістів, антропологів, психологів та філософів, оскільки вона визначає спосіб, яким люди сприймають і взаємодіють з навколишнім світом. Мовознавці Василь і Валентина Грещуки наголошують, що «крім поняття загальнонаціональної мовної картини світу, існують регіональні мовні картини світу, які відображають особливості й специфіку світовідчуття, світобачення етнографічних груп і лінгвальним підґрунтям яких є місцеві діалекти» [2, с. 24]. Декларуючи поняття «гуцульська мовна картина світу», лінгвісти переконані, що художня мова має здатність зберігати й репрезентувати ключові лексичні елементи гуцульської мовної картини світу, які охоплюють «найрізноманітніші сфери буття й життєдіяльності гуцулів: побут, виробничу діяльність, матеріальну й духовну культуру, вірування, демонологію, природу тощо» [2, с. 25]. Розглянемо лексичний діалектний код усіх вищезгаданих сфер буття і життєдіяльності гуцулів на прикладі приповідок, прислів'їв, прокльонів і коломийок, вміщених у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка.

Гуцули – це етнічна група, яка традиційно мешкає у гірських регіонах Карпат, на території України, Польщі та Румунії. Побут гуцулів має свої особливості, які визначають їхню культуру і спосіб життя. Більшість гуцулів займаються сільським господарством. Вони вирощують культури, які пристосовані до гірських умов, такі як картопля, кукурудза, ячмінь, гречка та

ведуть скотарство. Багато діалектної лексики, яка функціонує у їхній мовній картині світу, пов'язана з сільським господарством, як-от, наприклад, назви сільськогосподарських угідь: *афиник* 'місце, де компактно ростуть афини (чорниці)': *Афиники* шукай, Йваню, в полонині Бичій [49, с. 13]; *замирка* 'стайня, де взимку утримують худобу': *В зимарці* Хихонюк єгницу з ерчетами заледве відматулькав [49, с. 24]; *кочерги* 'місце у хаті, де тримають віник, кочергу, сміття тощо': *Кинь козюньки в кочерги* та до мене не ходи [50, с. 147].

Цікавими у цій площині аналізу є й назви сільськогосподарського приладдя, яке традиційно функціонує у щоденній праці гуцулів та є елементами їхньої мовної картини світу: *гралі* 'залізні вила з чотирма зубами, які в основному, використовувалися для гною': *Єк руки дбалі, то не бояться гралей* [49, с. 65]; *маглівниці* 'дерев'яна ребриста пральна дошка, яка використовувалася також для прасування': *Не держи камінь за пазухов, єк маглівницю* при потоци [49, с. 122]; *барда* 'широка сокира із коротким топорищем для обтісування дерева': *Барва* – то лише на ліжнику, а *барда* – абис дерево тесати [50, с. 28].

Діалектні елементи в гуцульській мовній картині світу пов'язані і з сільськогосподарською діяльністю, традиційною для цієї місцевості, та репрезентовані дієсловами: *будити* 'коптити (щось)': *Забудіт* ко, рідна ненько сирі вензунки, / бо я сиджу в Дельитині в темнім постерунку [50, с. 321]; *гайцувати* 'кочегарити': *То вже, Йваню, так мньи гайцуєш, а нічим сперва не нагодуєш* [50, с. 264]; *Не гайцууй* так в печи, єк гайцуєш уночи [49, с. 121]; *вікласти ватру* 'розвести вогнище': *Абис, Никольцу, вікласти ватру* в лісі, то варт' в дривітні нарубати дрив [50, с. 21]. Загальновідомим є той факт, що життя гуцулів позначене щоденною і важкою працею, саме тому знаходимо аж три значення дієслова *ввихатиси* 1) 'поратися без перепочинку': *Не ввихайси, єк муха в окропі, бо те видєт по роботі* [49, с. 120]; 2) 'багато працювати': *З Ольков Пасинковов, не лиш кохатиси, а й ввихатиси* [49, с. 79]; 3) 'швидко поратися': *Абис си так ввихали, би не було пари!* [50, с. 14].

Гуцули як етнічна група, яка проживає в Карпатах, мають багатий кулінарний доробок, який відображає їхній специфічний спосіб життя та оточення гір. Велику роль в гуцульській кухні відіграє м'ясо. Із нього готують різноманітні страви, включаючи смажену баранину, свинину або курятину, гуляші, ковбаси та запечені м'ясні страви. Відтак, у гуцульській мовній картині світу знаходимо такі діалектні лексеми: *мньисо* 'м'ясо': Абис в хаті було *мньисо*, а крудок найдесі [50, с. 14]; *польдвизиці* 'полядвизця, свиняча або теляча грудинка; вид страви, приготовленої з філе риби, м'яса, корейка': Без *польдвизиці* стонкне у Андрійцевої гузиці [50, с. 30]. Характерними для гуцульської кухні є й різні види супів, включаючи борщ з капустою, суп з кукурудзи та горошковий суп, що неодмінно позначається на їхній мовній картині світу: *дзьима* 'вид супу': До пусто звареної *дзьими* ніц не добавиш [50, с. 78]. Окрім того, у лісах Карпат росте багато смачних грибів, і вони часто використовуються у гуцульських стравах, тому багато лексичних елементів у гуцульській мовній картині світу функціонують для найменування різних грибів: *груджель* (груджиль) 'гриб грудзь': Аби-с пропали, москалі, ек по осени *груджилі* [49, с. 7]; *губи* 'неїстівні гриби': Єк би то гриб, а то пусті *губи* [49, с. 57]; *рижок* 'їстівний гриб рижик': Старі *рижки* попадають під хандали і тріскають попід підошвами [50, с. 244].

Знаходимо у гуцульській мовній картині світу і кілька страв з картоплі: *книш* 'пиріг, начинений картоплею чи гречаною кашею': Альбо ти, Гандзу, до обіду спиш, альбо ти готуєш до столу файний *книш* [50, с. 23]; *тертьиник* 'корж із тертої картоплі': Абис взнати, Йва', ева з невісточки газдинька, то най спече *тертьиник!* [50, с. 14]. А саму картоплю гуцули іменують *ріпою*, *ріпкою*, *бульбою* і *буришками*. Окрім того, гуцули виробляють смачний сир, який використовується в салатах, супах та смажених стравах. Діалектні лексеми на позначення різних видів сиру та продуктів, пов'язаних із сироварінням, що функціонують в гуцульській мовній картині світу, такі: *вурда* 'сир отриманий при вторинній переробці молока (вважається гіршої якості)': Митрунько бербеницу *вурди* звурдив й сам си скапавурдив [49, с. 104]; Єк добра *вурда* і

файно смакує, то, вуйночко Петрихо, ніхто не бідує [50, с. 90]; *бриндзі* ‘вид сиру, бриндза’: Єк би ті, Йваню, *бриндзі* й сир в коновчині з полонини сплив, то на світі були би злагода і мир [50, с. 87]; *глет* (*гльит*) ‘частина шлунка молодого теляти, якою підквашують молоко при отриманні сиру’: Їка закваска, такий *глет*, їка ласка така паска [49, с. 83]; Йва’, єк не маєш *гльигу*, то єк ти бриндзу зробиш [50, с. 136].

Гуцули мають свої традиційні національні костюми, які відрізняються від інших регіонів України. Жінки носять складні вишивані сорочки та спідниці, а чоловіки – багат шарові штани і верхній одяг з вовни. Гуцульська мовна картина світу містить лексику з характерними для їхнього світогляду елементами одягу: *бавьинки* ‘середнього розміру шматки бавовняної чи шерстяної тканини, якими обмотують ноги для додаткового утеплення’: Єк не маєш, Йва’, в постоли теплі *бавьинки*, то в бутині ті ноги повідмерзают, ще й пальці повідрізают [50, с. 100]; *байбарак* ‘короткий чоловічий чи жіночий верхній одяг із чорного чи сірого домотканого сукна’: Вберіт, дьидю, *байбарак*, абис не закльикли, єк в Запусти рак. [50, с. 51]; *бурки* ‘високе сукняне, як правило, жіноче взуття, носилося з галошами’: А при чім, Паранько, старі *бурки*, єк кіт насрав [50, с. 10].

Гуцули також відомі багатими культурними традиціями з численними обрядами та святами. Наприклад, вони святкують Масницю, Вербну неділю, Великдень та інші релігійні й національні свята. У гуцульській мовній картині світу це репрезентовано такими лексемами: *Василє* ‘День Святого Василя (василя Великого). За юліанським календарем відзначається 14 січня. В цей день прийнято посівати, розсипаючи по хаті зерно, вітати господарів з Новим роком’: Миньку, щиро засівай *на Василє*, аби життє пшеницев вродило [49, с. 103]; *Миланьї* ‘свято Преподобної Меланії (13 січня). Проходить театралізоване дійство за участю лише чоловіків (маланка)’: Старий Таханюк не спав, абис діждати раньї, бо з вечора – *Миланьї* [50, с. 244]; *Николи* ‘свято Святого Миколая’: Каждїй, Нико’, свашці по ковбасці, а тобі ніколи *на Николи* [50, с. 145]. Багата гуцульська мовна картина світу й на специфічну обрядову

лексику, як-от, наприклад: *квітка* ‘обряд; на весіллі за звичаєм боярам (друзьбам) – друзям молодого (нареченого) – чіпляли букети зі штучних квітів на одиг. У Делятині такі букети чіпляли усім гостям і музикантам’: Кому, Йваню, не пришпилили вісільну *квітку*, той не вартний у селі дівки [50, с. 154]; *відспіви* ‘церковний обряд на похоронах’: В молодості здибалися на данціх і вісіллех, теперки *на відспівах* та привилех [49, с. 30]; *колачини* ‘один із останніх етапів весільного обряду, дарування’: Раз, Нико’, збираюси *на колачини*, то вже йду, а не збираюси, то не йду [50, с. 235]; *перезиці* ‘обряд передвесільних оглядин’: *На перезиці* йдіт, але око мийте [49, с. 116].

Гуцули традиційно є православними християнами, і віра грає важливу роль у їхньому житті. Однак, разом з тим, у гуцульській культурі існують елементи магії та демонології. Вони вірять у домовиків, лісових духів та магичні об’єкти, які можуть впливати на їхнє життя. Усе це яскраво віддзеркалює гуцульська мовна картина світу: *гава* ‘міфологічне створіння, яким лякають дітей’: Ой, сіра кізка, тай вильїла боком, / абис був си утопив у чорних потоках. / Абис був си утопив, бим тебе не знала / тай коротких співанок за тьи не співала. / тай коротких співанок за тьи не співала, / абис був ще довго жив, *гава* моя *гава* [50, с. 333]; *чугайстер* ‘в українській міфології веселий, життєрадісний, оброслий шерстю лісовик’: В лісі, Йваню, ек на Йордан тріщит, то *Чугайстер* від морозу пищит [50, с. 43]; *дєндильюшка* ‘міфологічне створіння’: *Дєндильюшка* жив під лужком, на Різдво на світ Божий заздрісно дививси і сам видів, ек Ісусик у Бога впосивси [50, с. 73].

Отже, у контексті гуцульського фольклору, діалектизми є символами не лише мови, а й ментальності та ідентичності цього етносу. Вони відображають специфіку гуцульського способу мислення і сприяють збереженню та передачі культурних цінностей і традицій.

Висновки до розділу 2

У другому розділі досліджено особливості діалектизмів у фольклорних збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка. Так, у гуцульських приповідках, прислів'ях, прокльоха і коломийках функціонують лексичні діалектизми й етнографізми у таких тематичних групах лексики: сфера природного середовища, сфера господарства і побуту, сфера антропології, сфера людської діяльності, сфера культури. Окрема увага приділена семантичним діалектизмам, яким вдалося зберегти звукову оболонку нормативної лексеми, проте витворити нову семантику.

У другому розділі також досліджено фонетичні, морфологічні та словотвірні особливості гуцульських діалектизмів у приповідках, прислів'ях, прокльонах і коломийках, зібраних Романом Киселюком. Серед фонетичних особливостей виділяємо три великі групи змін, зокрема зміни пов'язані з вимовою голосних і приголосних; зміни пов'язані з акцентуванням та зміни, пов'язані зі збільшенням кількості голосних. Визначено, що гуцульські діалектизми виявляють значний потенціал до словотворення, особливо до появи нових слів шляхом суфіксації.

У розділі визначено функції діалектизмів у фольклорних збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка. Зокрема, запропонована сучасними мовознавцями Василем та Валентиною Ґрещуками класифікація функцій діалектних одиниць в художній літературі стала основою для аналізу ролі діалектизмів у гуцульських приповідках, прислів'ях, прокльонах і коломийках, зібраних Романом Киселюком.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота присвячена дослідженню лексичних діалектизмів в гуцульських приповідках, прислів'ях, прокльонах і коломийках, яке здійснено на матеріалі збірників Романа Киселюка «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости».

Традиційним вважається поділ діалектних одиниць на три основні діалектні групи (наріччя): північне, південно-східне та південно-західне. Вони, у свою чергу, поділяються на діалекти (говори). Мовознавець Василь Грещук визначає дві групи: лексичні, або співвідносні, діалектизми, які мають відповідники в нормативному варіанті мови, та етнографічні, які позначають реалії і поняття матеріальної й духовної культури певної етнографічної групи та можуть бути потрактовані тільки за допомогою описових конструкцій літературної мови. Досліджено також чинники формування трьох діалектних наріч у сучасній українській мові, які, вслід за мовознавцем Василем Грещуком, поділяємо на екстралінгвальні та внутрішньомовні.

Особливу увагу в теоретичній частині магістерської роботи приділено з'ясуванню ролі діалектизмів у художній мові. Автори літературних творів можуть використовувати особливості говору з метою надання автентичності й динаміки своїм сюжетам, для повноцінної характеристики персонажів й локалізації подій. Фольклор як початкова стадія формування літератури є важливим джерелом дослідження українських діалектизмів, оскільки прислів'я, приказки й народні пісні є репрезентантами культурних уявлень українців. Відтак, в царині усної народної творчості діалекти можуть виявлятися на всіх мовних рівнях і використовуються з метою декларування локальних, культурних та мовних відмінностей їхніх авторів. Фольклорні збірники Романа Киселюка «Єзик не має слабости» та «Повні бесаги мудрости» визначено як важливий матеріал для дослідження української діалектної лексики в текстах усної народної творчості, оскільки вони містять не лише фольклорні елементи,

але й короткий словник гуцульських етнографізмів з індивідуально-авторськими трактуваннями.

Практична частина магістерської роботи присвячена аналізу особливостей гуцульського діалекту в збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка. Проаналізовано лексичні діалектизми, серед яких доведено використання співвідносних та етнографічних діалектних лексем у гуцульському фольклорі. Усі лексичні діалектизми поділено на 6 сфер, у межах яких виокремлено 10 тематичних груп:

1. Сфера природного середовища: назви топографічних об'єктів, наприклад: *верхь* 'гора': Гуцул гуцула за три *верхьи* видит [49, с. 43]; *бердо* 'прірва, урвище': Шос си підбочила, ек полукіпок над *бердом* [49, с. 212]; метеорологічна гуцульська лексика, наприклад: : *горіч* 'спека': Йва, така *горіч* надворі пече, шо вже коли з псами не їдъетси [49, с. 83]; *змрок* 'сутінки, темрява': Не підфастриговуйси, Миньку, до дівок, бо шибне те у *змрок* [49, с. 133]; найменування рослин і грибів, наприклад: *бриндушка* 'крокус': Зацвів, ек *бриндушка*, зато жінка посиніла, ек голубінка [49, с. 75]; *голубінка* 'сироїжка їстівна': Зацвів, ек *бриндушка*, зато жінка посиніла, ек *голубінка* [49, с. 75]; назви тварин і птахів, наприклад: *гадде* 'змії': В Піндиків обіч хати вже си *гадде* глотит, а не газде [49, с. 32]; *гертелиці* 'довгоносик комірний': *Гертелиці* у спіжарци чи у стодолі всьо зерно зьіст [50, с. 68]; найменування, пов'язані зі світовідчуттям гуцулів, наприклад: *долів* 'донизу': Мньицьку, ек ті морвну, то впадеш *долів* кицков [50, с. 174]; *зрозвидка* 'із світанням': Добрий газда, Йва', несе дрива в хату завидка, бо береси *зрозвидка* [50, с. 81].

2. Сфера побуту: назви елементів одягу, наприклад: *капчури* 'в'язані із різнокольорової вовни шкарпетки': Бреччику, скидай *капчури*, бо з Грегота теплом тегне [49, с. 8]; *кацавайка* 'вид утепленої куртки': Йва', а Мундзик на мороз вмер в стайиньці в сподньих і *кацавайци* [50, с. 136]; найменування, пов'язані із житлом і господарством, наприклад: *зимарка* 'стайня, де взимку утримують худобу': В *зимарці* Хихонюк єгницу з єрчетами заледве

відматулькав [49, с. 24]; *телевані-піч* ‘широка піч’: *Телевані-піч* на зиму зжере дри́в, шо не спам’їтаєши [49, с. 45]; назви кухонного приладдя, наприклад: *гілетка (гілета)* ‘дерев’яна посудина для зерна та інших сипучих матеріалів’: Завдавай *гілетку* по плечу й маєтку [49, с. 71]; *збанок* ‘глекоподібний, зазвичай глиняний, посуд для води чи молока’: То дурниці, шо *збанок* розбивсі, але ек обійшлоси, шо вухо ціле [50, с. 264]; найменування їжі і страв, наприклад: *кісилиці* ‘гуцульська пісна перша страва із вівсяної крупи та пшеничного борошна грубого помолу’: Ой, звари мньи, марусихо, *кісилиці* з парцем, / а то так ми заквасниш, ек кухонка дверцьим [50, с. 328]; *книглі* ‘страва (щось середнє між варениками та галушками)’: Абис си, Васи’, так наївси, би тьи *книглі* стали сторцом [50, с. 17]; одиниці виміру, наприклад: *ділетка* ‘гуцульська одиниця маси (25 кг)’: Абис, Кольцю, слабість подужьбити, тре’ *ділетку* не пігулок, а зілльи віпіти. [50, с. 22]; *квандрас* ‘четверта частина чогось’: Ліпше, Нико’, на *квандрас* довша ковбасьинка, ніж голодна вівсьинка [50, с. 162].

3. Назви осіб: за спорідненістю і свояцтвом, наприклад: *дедик (дедьо, дьидьо)* ‘батько’: Ми Вам, *дедику*, постолів понапретали, бис ти годни зносити [49, с. 103]; *вуйко* ‘брат матері, дядько’: *Вуйкові* зозулї з осени закувала [49, с. 36]; за родом діяльності, наприклад: *брїфташка* ‘найманець’: Найшов чужу *брїфташко*, все єдно гейби найшласи срачка [49, с. 112]; *дохтір* ‘лікар’: Гуцула не *дохторє* лікуют, а моцні ноги ратуют [49, с. 44]; за місцем проживання, наприклад: *бадькені* ‘так на Делятинщині іронічно-зневажливо називають жителів Покуття (Городенківщини, Снятинщини)’: Аби ті щїсте вронило, ек Кухтариковій *бадькені!* [49, с.10]; *закарнутці* ‘зневажливо про жителів Закарпаття’: Не каждая дівка без долі, ек *закарнутці* без фасолі [50, с. 197]; оцінні назви осіб, наприклад: *батьер* ‘волоцюга, гультай, розбишака, розпусник’: Легше женити молодого, ніж *батьера* старого [49, с. 97]; *фільир* ‘блазень, кривляка, пустун’: Єк є, Пе’, синок одинак, то *фільир* чи пияк [50, с. 91].

4. Сфера фізіології: назви частин тіла людини, наприклад: *горгоші* ‘плечі’: Знаєш, Ште’, каждый хоче на чужих *горгошах* до раю вьїхати [50, с. 130]; *гыливо* ‘черевце’: Насту, на Свьитвечір варитси на три черева і два *гылива* [50, с. 188].

5. Сфери культури: назви свят, наприклад: *кучки* ‘юдейське свято Суккот, що припадає на кінець вересня-кінець жовтня. Також відомі «весняні кучки». Так прийнято називати час за 2-3 дні до Вербної неділі, що збігається з Єврейською Пасхою і супроводжується похолоданнями, вітрами, дощами та приморозками’: На жидівські *кучки* Ленін і революція єк «рассейські» сучки [49, с. 111]; найменування, пов’язані з обрядовістю, наприклад: *відспіви* ‘церковний обряд на похоронах’: В молодості здибалиси на данціх і вісіллех, теперки на *відспівах* та привилех [49, с. 30]; *дривце (дирилице)* ‘зрубана верхівка хвойного дерева, прикрашена штучними квітами та стрічками, яку використовують на весіллі та при завершенні певного етапу будівництва (спорудження даху)’: Вже, пане-майстре, тре’ роботу кінчыти, абис *дривце* на верх прибити [50, с. 53]; міфологічні назви істот, наприклад: *безелиха* ‘від міфічної тварини василиска (пол. *Bazylyszek*)’: Аби ті *безелиха* в горах затела, аби ті лісна у зворах завила [49, с. 5]; *дєндильюшка* ‘міфологічне створіння’: *Дєндильюшка* жив під лужком, на Різдво на світ Божий заздрісно дививси і сам видів, єк Ісусик у Бога вповивси [50, с. 73].

6. Сфера людської діяльності: лексеми, що позначають фізичну діяльність людини, наприклад: *дзєворити* ‘кричати, сваритися’: Шо то ми за гриб, шо в нім червак *дзєворит* [49, с. 214]; *дуркати* ‘гримати, стукати’: Не дурно *дуркаєш* з розгону возом, абис за днини сіно привіз [50, с. 194]; слова на позначення психоемоційної діяльності людини, наприклад: *долєгати* ‘докучати, непокоїти’: Старий Котірцан так *не долєгав* п’єтьом синам, же на боці єдні доці [49, с. 171]; *застрашіти* ‘налякати’: Хлопа єк, Нико’, *не застрашієш*, то ніц з него не вібьїш [50, с. 287].

Таким чином тематичні групи діалектизмів, представлені у збірниках гуцульських приповідок, прислів’їв, прокльонів і коломийок Романа Киселюка,

охоплюють практично усі сфери буття гуцулів, репрезентують особливості їхнього світогляду, звичаїв та обрядів. Окрема увага приділена семантичним діалектизмам, яким вдалося зберегти звукову оболонку нормативної лексеми, проте витворити нову семантику. Ці діалектизми можуть переходити за допомогою зміни свого значення з однієї тематичної групи до іншої. Так, наприклад, лексема *маковиння* в академічному тлумачному словнику має значення бадилля маку, тоді як в гуцульському фольклорі бачимо зовсім інше: маковиння ‘ластовиння’: А в сеї Ганусі / біле личко з *маковиннім*, дай води напьюси [50, с. 316]. Визначено, що це значення в діалекті розвинулося завдяки метафоричній подібності макового цвіту й ластовиння.

У другому розділі також досліджено фонетичні, морфологічні та словотвірні особливості гуцульських діалектизмів у приповідках, прислів'ях, прокльонах і коломийках, вміщених у зібраних Романа Киселюка «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости». Серед фонетичних особливостей виділяємо збереження м'яких шиплячих, наприклад у словах: *диржсьєк*, *жъйба*, *маржъинка*, *кишьи*; м'якого [р'] у різних позиціях, наприклад: *бабчърь*, *горьич*, *кінтарь*, *бахурьичий*, *варьювати*; м'яких задньоязикових [к'], [г'], наприклад у лексемах: *кєватисі*, *кєлавий*, *легінь*, *гїлетка*; депалаталізацію приголосних [ц'], [с'] у кінці слова та перед голосними, наприклад: *вдївец*, *конец*, *шос*, *комус*, *хтос*, *єкес*, *горнец*; відсутність подовження приголосних в іменниках середнього роду, наприклад у діалектизмах: *вісіле*, *житє*; перехід голосного [а] в [е], [і] після м'яких передньоязикових приголосних, шиплячих і [j], наприклад у лексемах: *дєк*, *єгниці*, *здоров'єк*, *здохлєк*, *єк*, *справлєют*; перехід голосного [а] в [и] з попереднім пом'якшенням шиплячого, наприклад: *жъйти*, *завважъйти*; перехід голосного [а] в ненаголошеній позиції в [і] або [е], наприклад: *гуслєнка* (*гуслінка*); у префіксі ви- здебільшого спостерігаємо ві-, наприклад: *вісип*, *вітігне*, *вірвиш*, *повіскакувати*; у частці-постфіксі -ся послідовно виступає голосний [и], наприклад у лексемах: *податиси*, *вдаєтси*, *спохопивси*, *сипитси*, *з'євлєєтси*, *вродилоси*, *бавтиси*, *запасайси*, *надійси*.

На основі проаналізованого матеріалу доходимо висновків, що гуцульські діалектизми виявляють значний потенціал до словотворення. Так, наприклад, за допомогою суфіксального способу словотворення з'явилися такі діалектизми: *бахур* → *бахурьичий*; *вбраньи* → *вбраний*; *гьимба* → *гимбатий*; *дзюра* → *дзюрєвий* та інші. Префіксальним способом утворено діалектні лексеми, як-от: *вігнати*, *вівчити*, *розкапарити*, *розкрілитися* та інші. Безафіксний спосіб словотворення простежуємо, наприклад, у словотвірному ланцюжку: *бреччик* → *бр'є*. продуктивними є й неморфологічні способи словотворення, наприклад: зміна семантики слова: *береза* 'дерево' → *береза* 'вибраний головним у парубоцькій коляді. Він, зокрема, збирає заколядовані гроші'; основоскладання: *Святий вечір* → *Свьитвечірь*; перехід однієї частини мови в іншу: *капку* (ім. Р.в.) → *капку* (присл. 'небагато, трішки'). Словотвірні форманти в гуцульських діалектах виявляють потенціал до створення експресивності тексту приповідок, прислів'їв, прокльонів і коломийок. З цього приводу можемо назвати діалектну лексему *газдик*, де суфікс -ик, доданий до твірного *газда*, має яскраво виражену емоційно-експресивну конотацію і позначає зневажливе ставлення мовця до того, про кого він говорить.

У роботі проаналізовано морфологічні особливості гуцульських діалектизмів у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка. Зокрема, простежуємо: закінчення -ов в іменників першої відміни, прикметників, займенників в О.в. однини, наприклад: *тобов*, *солодков*, *церквов*; редульовані форми займенників *тото*, *тота*, *тоті*; частка *си* у пост- і в препозиції, наприклад: Розчіхрана Рузі пасе качі на морузі, а сама *бавитси* по вуха в спузі [50, с. 237] або: Поважний гуцул опісльи обіду ек *си* *упне*, то аж бисагами закиває [50, с. 229]; давні форми інфінітива на -чи, наприклад у лексемі *бічи*; твердий кінцевий [т'] у дієслівних формах третьої особи однини, наприклад у діалектизмах: *служьит*, *губит*, *любит*, *заробит*, *проробит*; архаїчні аналітичні форми майбутнього часу, наприклад: Магдуню, ек *меш* *іти* на Великодну посьиту, жьйба дорогу перейшла! [50, с. 18]; давні форми умовного способу та минулого часу, наприклад: На віглед ім здоров'єк,

а якби хто мене втрутив, то *бим не встав*. [49, с.109]; редукований прийменник *д'* з *Д.* в. на місці літературного *до* Р. в., наприклад: *А, осе, з груньи шарканьи ногами, то пливе д'міні Парані* [50, с. 13]; говіркові вигуки і службові слова, притаманні винятково гуцулам, наприклад: *а вус!, ая, ади (адим, адім), мой* та інші. Ці особливості у фонетиці, словотворі та граматиці створюють мовний колорит гуцульського фольклору та відображають його унікальність.

У практичному розділі також визначено функції діалектизмів у фольклорних збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка на основі запропонованої сучасними мовознавцями Василем та Валентиною Грещуками класифікацією: номінативно-пізнавальна, експресивна, функція індивідуалізації персонажів, забезпечення художньої переконливості та етнографічної достовірності, типізації мови персонажів і збагачення літературної мови.

На основі здійснених спостережень робимо висновок, що у контексті гуцульського фольклору, діалектизми є символами не лише мови, а й ментальності та ідентичності цього етносу. Вони відображають специфіку гуцульського способу мислення і сприяють збереженню та передачі культурних цінностей і традицій. Перспективою для подальших наукових досліджень є аналіз діалектних фразеологічних одиниць, вміщених у збірниках «Єзик не має слабости» і «Повні бесаги мудрости» Романа Киселюка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 14.04.2023).
2. Аркушин Г. Л. Українські діалектні тексти (до питання методології). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки : Мовознавство*. 2011. № 1. С. 3–8.
3. Аркушин Г. Л. Фольклорно-діалектологічні матеріали з Підляшшя. *Міфологія і фольклор*. 2010. № 1 (5). С. 88–96.
4. Атлас української мови : в 3 т. / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні та ін.; редкол.: І. Г. Матвіяс (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1984. 2001. URL: <http://surl.li/nfrtk> (дата звернення: 10.01.2023).
5. Барабаш-Ревак О. В. Мовний образ парубка в українських фольклорних і етнографічних текстах. Львів, 2013. 364 с.
6. Березовська Г. Г. Українська діалектологія: навчально-методичний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. 184 с. URL: <http://surl.li/gnbel> (дата звернення: 09.03.2023).
7. Беценко Т. П. Мова фольклорних пісенних пам'яток у наукових студіях Світлани Яківни Єрмоленко. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. № 10. Т. 2. С. 12–15.
8. Бикова Т. В. Особливості літературної рецепції гуцульської народної міфології в українському письменстві першої половини ХХ століття. *Сучасні літературознавчі студії. Поетикальні виміри топосу тварини*. 2011. Випуск 8. Ч. 2. С. 351 – 360. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/28592/Bykova_351-360.pdf;jsessionid=95CA74E64205C87402EB706EA75AFBEB?sequence=1 (дата звернення: 12.04.2023).
9. Бігусяк М. В. Динамічні фонетико-морфологічні діалектні процеси в мікротекстах «Галицько-руських народних приповідок», зібраних І. Франком

на Гуцульщині та Покутті. *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. праць. 2016. С. 5–15.

10. Бойчук О. В. Фольклорні тексти як джерело вивчення діалектного мовлення західних поліщуків (фонетичні особливості). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2016. Вип. 21. С. 35–38.

11. Бондар О. І. Українське діалектне словникарство початку XXI століття. *Вісник ОНУ*. 2012. Том 17, випуск 4. С. 5–26. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/17986/1/5-26.pdf> (дата звернення: 12.03.2023).

12. Василько З. С. Символізація значення слова в українському фольклорному мовленні (на матеріалі фауноназв у казках, піснях і пареміях) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 20 с.

13. Василько З. С. Символіка фольклорного образу. Львів : «ДПА. Друк», 2004. 392 с.

14. Васильчук М. М. Фольклорно-етнографічне підґрунття модерної художньої прози Гната Хоткевича (за матеріалами першого видання повісті «Камінна душа», 1911 р.). *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII(60). Issue: 204. С. 94 – 97. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Folklore-and-ethnographic-background-of-Modern-Art-Fiction-by-Gnat-Khotkevych-according-to-the-materials-of-the-first-edition-of-the-story-The-stone-soul-1911-M.-M.-Vasylchuk.pdf> (дата звернення: 09.05.2023).

15. Васильчук М. М. Художній дискурс Гуцульщини в українській літературі XIX – початку XX ст.: монографія. Івано-Франківськ, 2018. 464 с.

16. Вівчар Н. М. Супровідна глосографія в серійних виданнях українського фольклору. *Слобожанська бесіда* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 23 листоп. 2017 р.). Старобільськ, 2017. Вип. 10. С. 29–33.

17. Віннічук А. П. Український фольклор: Навчальний посібник. Вінниця, 2018. 168 с. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahU>

[KEwjGsZzU9PiBAxU5HRAIHа-MD_UQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Flibrary.vspu.net%2Fbitstream%2Fhandle%2F123456789%2F2378%2Fukr_folklor.pdf%3Fsequence%3D1%26isAllowed%3Dy&usg=AOvVaw3s1Ny7BfGFj0-mDxfqzcHz&opi=89978449](https://www.library.vspu.net/bitstream/123456789/2378/fukr_folklor.pdf?sequence=3&isAllowed=3&usg=AOvVaw3s1Ny7BfGFj0-mDxfqzcHz&opi=89978449) (дата звернення: 09.03.2023).

18. Галайчук В. В. Лексичні одиниці мікросистеми «Рослини» в українських фольклорних текстах : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Львів, 2004. 21 с.

19. Глібчук Н. М. Практичні завдання з української діалектології для студентів філологічного факультету. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 47 с.

20. Говірки південно-західного наріччя української мови : збірник текстів / упоряд. та автор передмови Н. Глібчук. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 155 с.

21. Гороф'янюк І. В. Зі спостережень над фольклорними текстами як джерелом вивчення діалектного мовлення подолян. *Волинь філологічна : текст і контекст* : зб. наук. пр. 2013. Вип. 15. С. 66–74.

22. Гороф'янюк І. В. Нове «старє» джерело вивчення подільського діалекту. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*. 2014. С. 135 – 140. <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 09.07.2023).

23. Грицевич В. С. Синтаксичні особливості західнополіських говірок (на матеріалі фольклорних текстів). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. С. 6 – 11. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21530/1/syntax_Tavriia1.pdf

24. Грицевич Ю. В. Діалектний компонент у фольклорних текстах із Західного Полісся : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 192 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21527/1/monograf_Hrytsevych2022.pdf (дата звернення: 11.09.2023).

25. Грицевич Ю. В. Лексичні запозичення в текстах коломийок (на матеріалі записів Володимира Гнатюка). *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації*: зб. матеріалів I Міжнародної науковопрактичної конференції (06 квітня 2022 року, Луцький національний технічний університет). Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2022. С. 25–27.

26. Грицевич Ю. В. Мовні особливості фольклорних записів Олени Пчілки (на матеріалі розвідки «Украинские колядки. (Текст волынский)»). *Олена Пчілка, Леся Українка і родина Косачів в історії української та світової культури* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 170-річчю від дня народження Олени Пчілки та 70-річчю з часу створення Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки (м. Луцьк с. Колодяжне, 25–26 червня 2019 р.). Луцьк, 2019. С. 87–90.

27. Грицевич Ю. В. Польська мова як джерело запозичень в українському фольклорі Підляшшя. *Стан і перспективи методики вивчення польської мови в закладах середньої та вищої освіти*: Матеріали II Міжнародного науково-методичного семінару (4–8 жовтня 2021 р.). Київ – Луцьк – Варшава, 2021 С. 45–50

28. Грицевич Ю. В. Фольклорні тексти як діалектографічний матеріал у сучасному українському мовознавстві. *Львівський філологічний часопис* : науковий журнал. 2018. № 3. С. 72–76. http://philologyjournal.lviv.ua/archives/3_2018/16.pdf (дата звернення: 24.06.2023).

29. Гриценко П. Ю. Діалектологія. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. 75, 1930-2005: Матеріали до історії. Київ. 2005. С. 216–242.

30. Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові : словник : у 2 т. / відп. ред. В. Грещук. Івано-Франківськ : Місто НВ. 2019. Т. 1. 583 с.

31. Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові : словник : у 2 т. / відп. ред. В. Грещук. Івано-Франківськ : Місто НВ. 2020. Т. 2. 624 с.

32. Гуцульський говір. Вікіпедія: електронна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D1%86%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80 (дата звернення: 25.03.2023).
33. Гуцульський говір. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-25035> (дата звернення: 25.03.2023).
34. Гуцульські говірки : короткий словник / ред. Я. Закревська. Львів : Інститут українознавства НАНУ. 1997. 232 с.
35. Грещук В. В. Гуцульський говір в українській художній мові XIX – I пол. XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / В. В. Грещук. Львів, 2009. 22 с.
36. Грещук В. В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. URL: <http://surl.li/gndbo> (дата звернення: 25.03.2023).
37. Грещук В. В. Роль Івана Франка у формуванні єдиної української літературної мови. *Вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Чис. 2. Івано-Франківськ : [б. в.], 2007. С. 29–37. URL: <https://lib.if.ua/franko/1311683953.html> (дата звернення: 10.03.2023).
38. Грещук В. В. Словотвір і текст. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12833/1/%D0%A1%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%A2%D0%92%D0%86%D0%A0%20%D0%86%20%D0%A2%D0%95%D0%9A%D0%A1%D0%A2.pdf> (дата звернення: 10.05.2023).
39. Грещук В. В. Чинники формування діалектної лексики. *Українська мова*. 2016. № 2 С. 3 – 13. <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3490/1/Чинники%20формування%20діалектної%20лексики.pdf> (дата звернення: 12.02.2023).
40. Грещук В. В., Грещук В. В. Гуцульська мовна картина світу крізь призму української художньої мови. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2021. С. 22–32. URL: <http://nwed.dspu.edu.ua/article/view/213090> (дата звернення: 25.10.2023).

41. Грещук В. В., Грещук В. В. Гуцульський діалект у повістях Люби-параскевії стринадюк «А кемуєш, ек то було!» та «У нас, гуцулів». *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. 2014. Вип. II(24). С. 94 – 103. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6460/1/Greshchuk.pdf> (дата звернення: 11.06.2023).
42. Грещук В. В., Грещук В. В. Гуцульські лексичні діалектизми в художній мові Василя Шкургана. *Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наук. праць*. 2013. С. 306–318. https://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2013-42.pdf
43. Грещук В. В., Грещук В. В. Діалектне слово в тексті та словнику. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. 372 с.
44. Грещук В. В., Грещук В. В. Південно-західні діалекти в українській художній мові: нарис. Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 309 с.
45. Грещук В. В., Грещук В. В. Словник "Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові" як джерело вивчення регіональних ідіом. *Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Філологія*. 2020. Вип. 1 (43). С. 100–105. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36117> (дата звернення: 18.05.2023).
46. Діалекти української мови. *Вікіпедія: електронна енциклопедія*. URL: <http://surl.li/eeqnx> (дата звернення: 20.03.2023).
47. Діалектологія. Сучасна українська енциклопедія. URL: <https://esu.com.ua/article-24454> (дата звернення: 06.03.2023).
48. Капітан Т. А. Специфіка вживання прислів'їв та приказок в українській та німецькій мовах. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. 2016. Випуск 146. С. 226–230. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099693.pdf> (дата звернення: 22.03.2023).
49. Киселюк Р. Єзик не має слабости: гуцульські приповідки, прислів'я, прокльони. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2020. 224 с.

50. Киселюк Р. Повні бесаги мудрости: гуцульські приповідки, прислів'я, коломийки. Брустури: Дискурсус, 2022. 344 с.
51. Клименко Н. Б. Лексична полісемія в українських східностепових говірках. *Лінгвістичні студії*. 2021. Випуск 41. С. 266 – 275. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjg86fM6fiBAxXBGhAIHeiGB-gQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fjlingst.donnu.edu.ua%2Farticle%2Fview%2F10166&usg=AOvVaw1PFF7iezaXDeE_qvop5y96&opi=89978449 (дата звернення: 24.06.2023).
52. Кобирилка Г. С. Деякі особливості наголошування іменників у закарпатському говорі (на матеріалі марамороських говірок). 2016. С. 88 – 91. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22776/1/%D0%93%D0%B0%D0%B%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%9A%D0%9E%D0%91%D0%98%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%9A%D0%90.pdf> (дата звернення: 11.05.2023).
53. Коваленко Н. Д. Зіставно-типологічний метод у дослідженні фраземіки говірок. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2009. Серія №8. Вип. 2. С. 174–181.
54. Коваленко Н. Д. Номінації обряду поховання в західноподільських і суміжних говірках. *Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія (Мовознавство)*. 2009. Вип. XXI-XXII. С. 52–54.
55. Кучменко Е. М. Фольклор як історико-соціальне та художнє явище. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1ceda132-9746-44b1-8daa-8abc02fecbec/content> (дата звернення: 15.03.2023).
56. Лаппо В. В. Вживання гуцульського діалекту в дитячій етнографії та дитячій художній літературі. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6573/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%9B%D0%B0%D0%BF%D0%BF%D0%BE.pdf> (дата звернення: 26.03.2023).
57. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ : Наукова думка, 1990. 168 с.

58. Монахова Т. В. Українська діалектологія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 128 с.
59. Німчук В. В. Діалектна стилістика. Стилiстика української мови : збірник наукових праць. Київ : КДПІ, 1990. С. 12–18.
60. Німчук В. В. Ще раз про «русинський язык» і збереження діалектного середовища. *Українська мова*. 2017. № 3. С. 15 – 24. https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/3_17/4.pdf (дата звернення: 05.02.2023).
61. Огієнко І. І. Скорпіони на українське слово. Історія української літературної мови. URL: <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu14.htm> (дата звернення: 09.03.2023).
62. ПРОмовні витрибеньки: діалекти в літературі. YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=EHеCOA78-Ms>
63. Руснак І. Є. Український фольклор. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 303 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk/sk777331.pdf>
64. Рябець Л. В. Український діалектний словник сьогодні: особливості побудови і проблеми укладання. *Українська мова*. 2019. №1. С. 71–86. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/1_19/8.pdf (дата звернення: 10.04.2023).
65. Сабодош І. В. Закарпатські діалектизми як матеріал для відтворення старовини 2. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. 2010. Вип.14. С. 94-106. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24604> (дата звернення: 24.08.2023).
66. Семенюк О. А. Гуцульський діалект в українському Youtube-просторі (на матеріалі відеоблогу Ірини Вихованець «Ліжник-TV»). *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 22. Том 2. С. 23-28. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/22/part_2/4.pdf (дата звернення: 04.06.2023).
67. Сердега Р. Л. Діалектні елементи у текстах фольклору та проблема їх відбиття у «Словнику мови усної народної словесності». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. С. 43 – 47. URL:

https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_1/8.pdf (дата звернення: 10.04.2023).

68. Субтельний О. М. Україна. Історія. Київ: Либідь, 1991. 509 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0010293>

69. Українська мова виникла внаслідок (ополячення, полонізації) спольщення російської мови. <https://megaross.livejournal.com/21739.html> (дата звернення: 27.01.2023).

70. Українська мова: енциклопедія / за ред. Русанівський В. Київ: «Українська енциклопедія», 2004. URL: https://archive.org/stream/UkrMovEnts/UkrMovEnts_djvu.txt (дата звернення: 27.01.2023).

71. Хобзей Н. В. Мовний світ гуцулів у форматі словника: Іван Вагилевич. *Діалектологічні студії: Традиції і новаторство*. 2015. №10. С. 51–61.

72. Цепенюк Т. О., Яновська Х. Лінгвістичні особливості відеоконтенту платформи Youtube. *Наукові записки. Філологічні науки*. 2019. Вип. 175. С. 84–88.

73. Шевельов Ю. В. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус. Нью-Йорк, 1987. 295 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/movoznavstvo/15218-shevelov-yu-ukrayinska-mova-v-pershiy-polovini-dvadtsyatogo-stolittya-1900-1941-stan-i-status/> (дата звернення: 03.02.2023).

74. Ястремська Т. О. Лексико-семантичне моделювання українського діалектного простору. Автореф. Дис. На здобуття ступеня доктора. Філол. Наук – 10.02.01 українська мова. Київ, 2021. 40 с. URL: https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Yastremska_aref.pdf (дата звернення: 17.06.2023).

75. Bidnoshyia Yu., Dyka L., Dialects in the Current Sociolinguistic Situation in Ukraine. *Cognitive Studies. Études cognitives*. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/366751802_Dialects_in_the_Current_Sociolinguistic_Situation_in_Ukraine (дата звернення: 03.02.2023).